
Els elements de la responsabilitat civil (I)

Acció, relació de causalitat i criteris d'imputació objectiva

PID_00268795

Joan Carles Seuba Torreblanca
Sonia Ramos González

Temps mínim de dedicació recomanat: 4 hores

Joan Carles Seuba Torreblanca

Professor Titular de Dret civil a la Universitat Pompeu Fabra.

Sonia Ramos González

Professora de Dret civil a la Universitat Pompeu Fabra.

La revisió d'aquest recurs d'aprenentatge UOC ha estat coordinada per la professora: Marian Gili Saldaña (2019)

Tercera edició: setembre 2019
© Joan Carles Seuba Torreblanca, Sonia Ramos González
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2019
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Realització editorial: FUOC

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars dels drets.

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Acció i omissió	7
2. La relació de causalitat	10
2.1. Teories causals	10
2.2. Problemes amb la causalitat	11
2.2.1. Pluralitat de causes: causalitat concurrent i causalitat successiva	12
2.2.2. Incertesa sobre la causa: causalitat probabilística	13
2.2.3. Indeterminació de causants: causalitat alternativa i causalitat col·lectiva	14
2.2.4. Causalitat genèrica i causalitat específica	16
2.3. Interrupció del nexa causal	17
2.3.1. Per la pròpia víctima	17
2.3.2. Per una tercera persona	18
2.3.3. Força major	19
2.4. Causes d'exoneració	20
2.4.1. Legítima defensa	21
2.4.2. Estat de necessitat	21
2.4.3. Compliment d'un deure, exercici d'un dret o càrrec	22
2.5. Aspectes processals de la causalitat	22
3. Els criteris d'imputació objectiva	25
3.1. Teoria de la causalitat adequada	26
3.2. Àmbit de protecció de la norma	28
3.3. Prohibició de retorn	28
3.4. Increment del risc permès i riscos generals de la vida	29
3.5. Principi de confiança	29
3.6. Consentiment de la víctima i assumpció del risc	30
Resum	32
Exercicis d'autoavaluació	33
Solucionari	35
Abreviatures	38

Glossari	39
Bibliografia	40

Introducció

Aquest mòdul es dedica a l'estudi d'una de les qüestions més problemàtiques i discutides doctrinalment i que té un tractament jurisprudencial molt obert, fet que dificulta encara més el seu estudi: la relació de causalitat. La relació de causalitat és aquella regla que permet vincular l'acció d'una persona amb el dany que ha sofert la víctima. Determinar, però, com funciona aquesta regla no és tasca fàcil.

En primer lloc, cal determinar quines accions són rellevants a efectes del dret de danys i, més concretament, a efectes de la responsabilitat civil. El funcionament dels elements que componen la responsabilitat civil pressuposa l'existència d'un comportament humà. Però també una omissió pot provocar la responsabilitat d'una persona, entenent per aquella deixar de fer quelcom que s'havia de fer.

L'acció ha d'estar relacionada causalment amb el dany, connexió que s'afirma quan lleis físiques, de la natura, verifiquen aquell resultat. El problema que presenten aquestes lleis en dret de danys és que, en ser tan genèriques i buides de criteri valoratiu, no són útils jurídicament, ja que permeten connectar moltes conductes, més o menys directes, amb un dany concret i són insuficients per a donar solució als problemes de concurrència de causes o d'incertesa que pot plantejar la relació de causalitat.

Per a corregir aquest efecte omnicomprensiu d'aquestes lleis, la doctrina i la jurisprudència de les Sales Primera i Segona del Tribunal Suprem utilitzen els anomenats "criteris d'imputació objectiva", que són regles amb contingut jurídic que valoren una conducta i la vinculen amb un dany, donant així resposta a si un dany és imputable a algú (més que no pas a si algú ha causat un dany).

A diferència del criteris d'imputació subjectiva, que s'estudiaran en el tema 3 i que se centren en si la conducta del causant del dany ha estat negligent o no, els criteris d'imputació objectiva analitzen si el dany és imputable causalment a aquella conducta, amb independència del judici de negligència.

Objectius

Els objectius d'aquest mòdul són els següents:

- 1.** Distingir entre relació de causalitat i criteris d'imputació objectiva i veure quin paper despleguen aquests dos elements en la configuració de la responsabilitat civil.
- 2.** Conèixer quines són les regles de causalitat i quins problemes presenten en la seva posada en pràctica.
- 3.** Conèixer els problemes relatius a la concurrència de causes i els mecanismes per a resoldre'ls.
- 4.** Conèixer els problemes relatius a la incertesa sobre la causa i sobre el causant del dany i els mecanismes per a resoldre'ls.
- 5.** Saber quina és la funció dels criteris d'imputació objectiva i el contingut dels diversos criteris d'imputació objectiva, així com veure com aquests criteris permeten identificar el subjecte al qual es pot imputar un dany.

1. Acció i omissió

L'acció consisteix en una activitat humana capaç de controlar i de modificar el comportament propi o el d'altres persones, o el dels animals, o de tenir domini sobre les coses. Amb aquesta activitat es produeix, doncs, una alteració de la realitat existent.

Exemple

Els fenòmens naturals, en canvi, no poden ser considerats com a accions, ja que no són controlables per l'home i, per aquest motiu, els danys que en deriven no generen una pretensió de responsabilitat. Sí que poden ser considerats, en canvi, com a fets jurídics, els quals desplegaran les conseqüències jurídiques oportunes i previstes, per exemple, en un contracte d'assegurança o en l'establiment d'ajuts públics.

Des d'un punt de vista jurídic, una acció és un acte jurídic, ja que es pot controlar la seva producció i, una vegada realitzat, té conseqüències jurídiques, com ara fer néixer l'obligació de reparar, sia derivada de la responsabilitat civil, sia del contracte d'assegurança. Des del dret de danys, l'acció és l'antecedent necessari al dany, el qual ens permet identificar el subjecte responsable i demanar-nos sobre la seva responsabilitat. Vinculant-se així l'acció amb la responsabilitat civil, aquesta esdevé el revers de la llibertat de la persona.

Una omissió, així mateix, també pot generar responsabilitat civil. Per omissió s'entén no actuar quan hi ha el deure de fer-ho, deure que pot venir imposat legalment o que pot conformar el comportament exigible d'una persona. L'exigència d'aquest deure imposat és important perquè, si no n'hi ha, es podria considerar que qualsevol persona ha contribuït de manera omissiva al dany sofert per altri. El gran problema de la omissió, a banda –de vegades– de saber quan existeix aquell deure, és el de relacionar-la causalment amb el dany sofert. I això és perquè no és verificable segons les regles de la causalitat, que en canvi sí que funcionen amb les accions. És a dir: quan ens demanem per la contribució causal que ha tingut l'omissió d'algú en el dany sofert per un altre només podem realitzar judicis hipotètics sobre si, en cas d'haver adoptat la conducta exigida, el dany no s'hagués produït, però no hi ha cap mena de certesa que això sigui veritable.

L'exigència d'aquest deure d'actuació ha estat especialment emfatitzada pel Tribunal Suprem en els casos en què existeix una causa immediata del dany però, al mateix temps, la víctima reclama la responsabilitat de l'Administració pública per haver contribuït al dany amb alguna omissió.

En la **STS, 3a., de 17.6.2014**, l'actora va perdre el control del vehicle perquè conduïa a una velocitat inadequada, va sortir de la calçada i va topat contra uns arbres que hi havia a la cuneta, a uns sis metres de la calçada. Consta que, segons l'Ordre circular 321/95, l'Administració té l'obligació d'instal·lar tanques de seguretat a la vora de la carretera si hi ha obstacles a la vora de la carretera a una distància inferior a 6 metres. Malgrat que l'Audiència Nacional estimà el recurs i condemnà l'Administració al pagament de 180.000 euros, el Tribunal Suprem estimà el recurs de cassació de l'Advocat de l'Estat i desestimà

la demanda perquè considerà que no existia relació de causalitat: "No es ya suficiente con que la lesión sea esa consecuencia lógica de la actividad prestacional pública (...) porque siempre será la prestación del servicio de carretera el generador de la lesión (...) [E]n tales supuestos de omisión (...) la relación de causalidad se integra de un elemento añadido al de esa conexión lógica; es decir, la necesidad de un deber (...) de la Administración de actuar en un determinado sentido."

Hi ha un important debat doctrinal sobre els requisits que han de concórrer en l'acció i en l'omissió; més concretament, si s'ha de predicar d'ells que siguin voluntaris i antijurídics.

Respecte de la **voluntarietat**, en principi pot semblar un requisit clarament exigible: les persones han de respondre dels actes que conscientment realitzen perquè aquests són els que poden controlar. Però aquesta entesa resulta problemàtica perquè consideraria com a no rellevants, a efectes de responsabilitat civil, actes com els moviments reflexos o els dels nadons. Per tant, no caldria demanar-se sobre si concorren la resta de requisits (relació causal, imputació objectiva i subjectiva i dany), perquè no ens trobem davant d'un acte que reflecteixi una voluntat humana. En aquest punt, però, el tractament que el dret de danys fa de la qüestió és diferent al que fa el dret penal. Mentre que en dret penal la voluntarietat de la conducta és un requisit exigible a efectes d'imputar responsabilitat criminal, no s'esdevé el mateix en dret de danys. En dret de danys, l'acció que engega el mecanisme de la responsabilitat és aquella que altera la realitat física, amb independència que el subjecte tingui coneixement de les conseqüències que se'n deriven. Afirmació que es demostra –com es veurà al llarg d'aquests mòduls– en el fet que mentre que una acció típica penalment comesa per un inimputable no genera responsabilitat criminal, sí que genera responsabilitat civil per fet propi (art. 118.1.1r. *in fine* Codi penal [en endavant, CP]). Ara bé: que l'acció sigui capaç de posar en funcionament el mecanisme de la responsabilitat civil no implica per això que automàticament el causant dels danys sigui responsable. Simplement significa que es dóna pas a veure si es compleixen els altres elements que la integren perquè, finalment, es decideixi si ha de respondre o no.

Amb l'**antijuridicitat** de la conducta passa quelcom de semblant que amb la voluntarietat: inicialment pot semblar un requisit clarament exigible, ja que –es podria afirmar– només haurien de provocar responsabilitat aquells actes que contrariïn l'ordenament, però és afirmació sostinguda per la majoria de la doctrina que no constitueix un requisit. I això és així pel raonament lògic de la negació: tant en un sentit objectiu com en un de subjectiu, antijuridicitat no és una característica necessària perquè presenta excepcions, per la qual cosa no ha de ser tampoc una característica de la conducta en termes generals. Efectivament, en un sentit objectiu, per antijuridicitat s'ha entès la injustícia del resultat; però la pràctica i el dret demostren que hi ha danys que no són indemnitzables i que la màxima de no danyar un altre presenta moltes excepcions. En un sentit subjectiu, antijuridicitat significa que el comportament és dolós o negligent; però aquesta manera d'entendre el concepte ignora que en el vigent dret hi ha un altre títol d'imputació subjectiva, la responsabilitat objectiva.

Tot i així, cal tenir present que la jurisprudència habitualment fa referència al requisit de l'antijuridicitat: la Sala Primera del Tribunal Suprem, quan tracta de la negligència o quan concorre una justa causa que justifiqui la conducta del demandat; la Segona, quan es refereix al comportament que representa l'il·lícit penal; i la Tercera, en al·ludir a la manca de deure de suportar el dany.

2. La relació de causalitat

La relació de causalitat permet establir un vincle entre el comportament d'una persona i el dany sofert per una altra. Aquesta relació es determina per les lleis físiques o de la natura, les quals expliquen per què s'esdevenen fets en termes d'antecedent i de conseqüència; dit d'una altra manera, qualifiquen la correcció de la relació entre un fet i un altre en termes naturalístics.

Tradicionalment s'afirma que la relació causal és un element sense el qual no es pot establir la responsabilitat d'algú. L'afirmació, si bé és veritable, és qüestionable quan es tracta de la responsabilitat per fet aliè, de la de persones jurídiques i d'alguns supòsits en els quals es configura com a objectiva. Efectivament, en aquests casos qui respon ho fa per una regla d'imputació establerta legalment, la qual es troba desvinculada de la relació causal.

L'anàlisi de les regles causals segueix a continuació. Abans, però, cal advertir d'una confusió molt habitual en la jurisprudència que en certa mesura dificulta l'anàlisi de la –ja problemàtica– relació causal. Molt sovint, els tribunals confonen causalitat amb negligència, quan això és tècnicament incorrecte. Primer s'ha d'establir la relació causal i, un cop acreditada aquesta, cal examinar si la conducta fou negligent per a així declarar la responsabilitat del demandat –depenent del règim jurídic aplicable. I així és possible llegir en les sentències afirmacions que sostenen que si l'actuació (relació causal) fou diligent (anàlisi de diligència), no hi hagué causalitat, quan el que seria procedent seria (també) una sentència absolutòria basada en l'actuació diligent, no pas en la inexistència de causalitat.

Succeeix, però, que quan el règim jurídic aplicable és un que prescindeix de la concurrència de culpa o dol per a fer respondre el causant del dany, com per exemple, en els casos de danys causats pel funcionament dels serveis públics, la Sala Tercera del Tribunal Suprem tendeix a utilitzar l'argument de la falta de causalitat en casos en què no hi ha hagut un "funcionament anormal" per part de l'Administració perquè tècnicament no la pot exonerar per aquest motiu.

2.1. Teories causals

Tradicionalment s'han utilitzat dues teories per a saber si hi ha relació de causalitat entre una acció i un dany. Ambdues teories estan basades en raonaments de lògica formal i són les següents:

a) Teoria de l'equivalència de les condicions

Lectura recomanada

En aquest sentit, vegeu les STS, 3a., de 24 de juliol de 2001, comentades a **Salvador Coderch, Pablo; Ruiz García, Juan Antonio** (2002). "Negligencia, causalidad y responsabilidad objetiva de las Administraciones Públicas". *InDret* (núm. 1). <http://www.indret.com>

Segons aquesta teoria, totes les accions que es troben relacionades amb la producció d'un dany tenen la mateixa contribució causal en aquell resultat, per la qual cosa qualsevol d'elles pot ser considerada com a causa del dany. Els problemes d'aplicar aquesta teoria són evidents: aboca a un nombre quasi infinit de causes, per la qual cosa no és d'utilitat ni atorga seguretat jurídica.

Exemple

Per això el Tribunal Suprem no la utilitza per a establir responsabilitat, com succeí en la **STS, 1a., de 20 de març de 1996**, en què es denega la pretensió indemnitzatòria contra una estació d'esquí pel contagi d'hepatitis d'un esquiador en l'hospital on fou atès dels danys soferts en una caiguda a la pista.

b) Teoria de la *conditio sine qua non*

Aquesta teoria aconsegueix limitar l'infinit curs causal al qual conduïa la teoria de l'equivalència de les condicions tot identificant la causa necessària mitjançant el següent procés de lògica formal: si, suprimit mentalment un fet en concret, el dany no s'hauria produït, aquell ha de ser considerat com a causa d'aquest.

Aquest argument és utilitzat en alguna ocasió pels tribunals, tot i que no és el criteri habitual, segurament perquè la dificultat dels cursos causals el fa inservible en ser jurídicament neutre.

Un exemple de l'aplicació jurisprudencial de la *conditio sine qua non* el podem trobar en la **STS, 3a., de 20 de desembre de 2004**, en què es fa respondre l'Administració pels danys soferts per un alumne, primer, en caure mentre fugia d'altres alumnes i, després, en tornar a caure mentre pujava unes escales a l'escola. Afirmar el Tribunal: "En definitiva, las lesiones y secuelas ocasionadas al menor tienen su origen en la primera caída al ser perseguido por sus compañeros de instituto que no fue evitada por los responsables del centro y que le generó unas lesiones y fallos en la pierna derecha que fueron los que determinaron la segunda caída que le agudizó las lesiones padecidas. Debe pues considerarse la existencia de un nexo causal".

2.2. Problemes amb la causalitat

Les teories esmentades, com hem vist, pateixen del problema de ser massa àmplies (la teoria de l'equivalència dóna el mateix valor a totes les causes sense considerar que una pot ser determinant o més important, i la teoria de la *conditio sine qua non* porta a una causalitat infinita). A més, cap de les dues és adient per a resoldre correctament supòsits de pluralitat de causes o supòsits en els quals hi ha incertesa sobre la causa o sobre el causant del dany. A continuació es presenten els desenvolupaments que s'han realitzat per a tractar aquests problemes específics.

2.2.1. Pluralitat de causes: causalitat concurrent i causalitat successiva

En la **causalitat concurrent** diversos fets coincideixen temporalment en la producció d'un dany, tenint prou capacitat cadascun d'ells, de manera individual, per a produir la totalitat del dany; en canvi, en la **causalitat successiva** el dany és el resultat de la suma de totes les actuacions, que, de manera individual, no l'haurien provocat.

Alguns exemples: dos incendis provocats per persones diferents que conflueixen en un habitatge, que acaba essent destruït, constitueixen un cas de producció coetània del dany; la contaminació ambiental produïda per diverses indústries que aboquen productes tòxics en un riu, en canvi, és un exemple de causalitat successiva.

Aquesta pluralitat de fets amb rellevància causal no és necessàriament producte de la conducta de dos agents diferents de la víctima perquè la víctima també pot tenir alguna contribució en el nexa causal, de la mateixa manera que un fet natural pot concórrer amb el de l'agent. El tractament que mereix la conducta de la víctima s'estudia en aquest mòdul com a supòsit d'interrupció del nexa causal (vegeu més avall) i en el mòdul "Els elements de la responsabilitat civil (III)", com a mecanisme de reducció de la indemnització.

Així mateix, també pot ser, en el cas de la causalitat successiva, que els actes siguin tots atribuïbles a una única persona, supòsit en el qual la regla de la causalitat servirà per a afirmar que el dany indemnitzable és el totalment manifestat i no cadascun d'aquells que, al llarg del temps, han anat apareixent.

Així, en la **STS, 3a., de 20 de desembre de 2004** es considerarà que les greus lesions medul·lars que patia l'actora eren conseqüència de la suma de totes les intervencions anteriors.

"Mucho menos puede negarse que exista una relación de causalidad entre la actuación sanitaria y las graves lesiones medulares causadas a la paciente; no exclusivamente por ésta u otra de las distintas actuaciones sanitarias a las que se ha visto sometida aquélla, sino por la sucesión de las mismas, cada una de las cuales ha sido concausa de la siguiente."

En atenció als possibles escenaris descrits, podem formular les regles de causalitat següents:

a) Si qualsevol de les causes que concorren són capaces de manera independent de causar el dany; aquest pot ser imputat a qualsevol d'elles. De tal manera que s'estableix una regla de solidaritat entre els causants dels danys. Per aquest motiu, l'art. 116 CP estableix la responsabilitat solidària en la coautoria.

b) Si el dany és el resultat de totes les causes, les quals de manera independent no l'haurien produït, caldrà veure si és possible identificar la contribució causal de cadascun dels agents. Si això és possible, la responsabilitat de cada agent serà determinada per la seva quota de participació en el dany, la qual cosa, a la vegada, caracteritza l'obligació de reparar resultant com a parciària.

Així, en la STS, 1a., de 24 de maig de 2004, en relació amb l'enfonsament d'un edifici, el Tribunal qualificà com a "causa originària i determinant" d'aquell dany la manca de realització per part dels propietaris de les obres i reparacions necessàries, i com a "causa desencadenant", els treballs de construcció que es realitzaven en la finca contigua; la contribució causal fou la del 75% i 25% sobre el total del dany, respectivament. I en la STS, 1a., de 16 d'abril de 2003, distingí entre els danys imputables a l'organitzador d'una festa popular amb bous i els danys dels quals hagué de respondre un hospital per la prestació defectuosa d'assistència sanitària que rebé la víctima i actora. Així mateix, en el cas resolt per la STS, 1a., de 5 de juliol de 2011, el demandant va caure de la bicicleta perquè el va atacar un gos i perquè, a més, la calçada es trobava en mal estat com a conseqüència dels enderrocats provinents d'unes obres pròximes. El Tribunal Suprem va atribuir a cada causa el 50% del dany. De manera similar, en la STS, 1a, de 24 de febrer de 2017, el Tribunal Suprem confirma que l'incendi de la subestació elèctrica del Passeig Maragall (Barcelona) és imputable en igual mesura a Endesa i a Red Eléctrica de España S.A.U. i, per tant, confirma l'atribució del 50% dels danys a cadascuna d'aquestes entitats.

En canvi, si no és possible saber en quina proporció cadascun dels agents causà el dany, caldrà declarar-los tots com a causants i així quedaran vinculats entre ells per les regles de la solidaritat, que s'estableixen tant en el pla jurisprudencial, que rep llavors el nom de *solidaritat impròpia*, com en el pla legal.

De manera excepcional, en la STS, 3a., de 15 de gener de 2013, el Tribunal Suprem confirmà la responsabilitat parciària al 50% dels codemandats (la societat pública "Gestión de Infraestructuras, S.A.U." i la mercantil "FIRA 2000, S.A.") pels danys causats a una benzineria per l'execució de les obres públiques de construcció de la línia 9 del metro de Barcelona, malgrat que el TS reconeix que no s'ha pogut determinar la contribució de cada codemandat en la producció dels danys:

"[L]o que sirve de justificación a la Sala para concluir en la condena de ambas sociedades es la imposibilidad de determinar la cuantía de los daños y perjuicios (...) que eran imputables a una u otra, habida cuenta de que las obras ejecutadas por cada una de ellas se realizaron al mismo tiempo y sus efectos fueron conjunta pero imposibles de individualizar" (FD. 4º).

Així, l'art. 17.3 de la Llei 38/1999, de 5 de novembre, d'ordenació de l'edificació (en endavant, LOE), estableix el següent:

"Cuando no pudiera individualizarse la causa de los daños materiales o quedase debidamente probada la concurrencia de culpas sin que pudiera precisarse el grado de intervención de cada agente en el daño producido, la responsabilidad se exigirá solidariamente".

Vegeu un altre exemple de responsabilitat solidària en l'art. 33.2 de la Llei 40/2015, d'1 d'octubre, de Règim Jurídic del Sector Públic: "2. En otros supuestos de concurrencia de varias Administraciones en la producción del daño, la responsabilidad se fijará para cada Administración atendiendo a los criterios de competencia, interés público tutelado e intensidad de la intervención. La responsabilidad será solidaria cuando no sea posible dicha determinación".

2.2.2. Incertesa sobre la causa: causalitat probabilística

Estrictament, la indeterminació de la causa que provocà el dany ha de conduir al fracàs de la pretensió de danys, en mancar un dels requisits necessaris perquè aquella prosperi. A més, cal acreditar prou que aquell fet fou la causa del dany produït.

Afirma la STS, 1a., de 24 de maig de 2004:

"Esta Sala tiene declarado que se requiere cumplida demostración del nexo causal, porque el «cómo» y el «por qué» se produjo el accidente constituyen elementos indispensables en el examen de la causa eficiente del evento dañoso...".

Tot i així, els tribunals també han reconegut que en alguns grups de casos – com ara, d'un temps ençà, els relatius a productes químics que causen intoxicacions– s'admet acreditada la prova atenent els indicis així com les probabilitats que, segons el coneixement científic, hi ha que aquell fet sigui la causa del dany.

Continua l'esmentada STS, 1a., de 24 de maig de 2004:

"... y aunque para tal demostración no son suficiente las meras conjeturas, deducciones o probabilidades... sin embargo en determinados casos se admite la posibilidad de que la certeza se resuelva mediante una apreciación de «probabilidad cualificada»".

La causalitat probabilística presenta alguns problemes en la seva dinàmica, perquè, primer, no especifica quin percentatge s'ha de considerar necessari perquè es doni com a provada la relació causal (superior al 50% o proper a la certesa absoluta?); segon, prescindeix de l'element necessari de la causalitat acreditada, per la qual cosa en alguns supòsits es respondrà encara que la causa sigui incerta; i tercer, és una solució extremista, ja que dóna per acreditada la causalitat en considerar que un fet fou, probablement (en un 51%, per exemple), la causa del dany, però en canvi condemna la totalitat del dany sofert (dit d'una altra manera, la relació causal posa en funcionament la responsabilitat civil però també delimita l'abast del dany indemnitzable). Una sentència recent del Tribunal de Justícia de la Unió Europea [STJUE de 21 de juny de 2017, Perjudicats c. Sanofi Pasteur MSD SNC *et al.* (Assumpte C-621/15)] s'ha pronunciat sobre la prova de la causalitat en un cas clar d'incertesa sobre la causa, en el qual es discutia la possible responsabilitat del laboratori fabricant d'una vacuna contra l'hepatitis B per la seva possible relació amb l'aparició de l'esclerosi múltiple en un pacient que havia estat vacunat. S'ha constatat que en l'actualitat, amb excepció d'un estudi científic, la investigació mèdica no ha establert ni ha descartat una relació entre la vacuna i l'aparició de la malaltia. En concret, el problema que ha hagut de resoldre el TJUE és si es pot donar per acreditada la relació de causalitat entre la vacuna i els danys mitjançant una prova basada en indicis, la solidesa, concreció i concordança dels quals permetin considerar, amb un elevat grau de probabilitat, que aquella conclusió correspon a la realitat. El Tribunal conclou que aquesta prova s'ha d'admetre, perquè obligar el perjudicat a aportar una prova concreta resultant de la investigació mèdica és contrari al dret europeu.

2.2.3. Indeterminació de causants: causalitat alternativa i causalitat col·lectiva

De vegades, la incertesa recau no sobre la causa del dany sinó sobre el causant a qui atribuir aquell fet i, per tant, la responsabilitat. Sobre això, tot i que correspon a l'actor identificar el subjecte responsable, la jurisprudència s'ha fixat en dos supòsits dels quals es poden extreure les regles següents:

a) Causalitat alternativa

En la causalitat alternativa, tots els agents han realitzat un acte que podria ser qualificat com a causa del dany, però aquest només es deu a la conducta d'un d'ells. No hi ha, doncs, una concurrència o una successió de causes, atès que només n'hi ha una. El problema resideix en el fet que la víctima no pot identificar dintre del conjunt d'agents –que estan identificats– el causant del dany.

Un exemple clàssic

El cas en què dues persones disparen les seves respectives armes i la víctima rep l'impacte d'un –només un– dels projectils, és un cas clar de causalitat alternativa.

El tractament adient del supòsit hauria de ser, d'una banda, l'establiment d'una presumpció de causalitat conjunta, vinculada a la regla de la responsabilitat solidària entre els agents, mentre no es pugui identificar el causant del dany, i d'altra, atribuir a cadascun dels demandats, en virtut del principi de facilitat i disponibilitat probatòria (sobre això, vegeu més avall), la càrrega de provar que no va ser ell el causant del dany; en cas de mancar aquesta prova, quedarà subjecte a la regla de solidaritat que hem esmentat abans.

L'escassa jurisprudència sobre casos de causalitat alternativa no ha fet ús d'aquest principi de facilitat probatòria i, acollint-se a la càrrega de l'actor d'identificar el causant, ha desestimat la seva pretensió. Així es veu en les sentències següents:

- **STS, 1a., de 26 de novembre de 2003:** propietari de vehicle que demanda el concessionari així com el taller que instal·là uns accessoris per la pèrdua del vehicle deguda a l'incendi d'aquest. La causa de l'incendi fou desconeguda i no se sabé si fou deguda a un defecte del vehicle o a una instal·lació defectuosa d'aquells accessoris [sentència comentada per Miquel Martín; Albert Ruda (2004, maig-setembre). *Cuadernos Civitas de Jurisprudencia Civil* (pàg. 843-859, § 1756)].
- **STS, 1a., de 22 de juny de 2000:** tres practicants injectaren sengles dosis d'un medicament a un pacient sense que algun d'ells adoptés els mètodes de desinfecció més adients. Conseqüentment, el pacient patí una greu infecció que li acabà provocant la mort. La reclamació es presentà només contra un dels practicants. El Tribunal Suprem confirmà les sentències desestimatòries perquè no es pogué identificar el causant del dany. Segons el Tribunal, "[hay que] tener en cuenta que concurrió la práctica de tres inyecciones en períodos de tiempo casi contiguos y a cargo de profesionales distintos, por lo que se presenta una situación de posibilidad en tres direcciones que los medios probatorios practicados no han definido de forma cierta y fija".

En l'àmbit dels accidents de circulació, en el qual regeix per als danys personals un règim de responsabilitat objectiva basat en el mer risc de la circulació de vehicles de motor, el Tribunal Suprem ha admès la responsabilitat de la companyia asseguradora malgrat la incertesa sobre si la víctima, morta en l'accident de circulació, o l'altre ocupant del vehicle era qui conduïa el vehicle causant dels danys. D'acord amb la **STS, 1a., de 18 d'octubre de 2011**: "Para eludir su obligación de pago la aseguradora debió probar la causa de exoneración del art. 1 de la LRCSCVM acreditando que la culpa era imputable exclusivamente a D. Pedro Jesús y ello no lo ha podido hacer, como reconoció, extremo antes mencionado pues su recurso parte del desconocimiento sobre la persona del conductor. Como refiere el precepto mencionado el conductor del vehículo es responsable y, por ende su aseguradora, en virtud del riesgo creado por la conducción de estos, de los daños causados a personas y bienes (...) solo quedará exonerado cuando pruebe que los daños fueron debidos únicamente a la conducta o negligencia del perjudicado o a fuerza mayor (...)" (FD 7º). El problema de la incertesa sobre el causant se soluciona en aquest tipus de casos amb les regles sobre càrrega de la prova i amb l'aplicació de presumpcions sobre causalitat. El mòdul "Regulacions especials de responsabilitat civil", sobre règims especials de responsabilitat, dóna raó d'altres peculiaritats en matèria de causalitat en aquest sector.

b) Causalitat col·lectiva

Per causalitat col·lectiva, coneguda habitualment també com a "dany causat per membre indeterminat d'un grup", fem referència a aquell supòsit en el qual el dany és produït per una persona o persones no identificables individualment però sí per pertànyer a un grup (per exemple, en els casos de realització conjunta d'una activitat, com pot ser una intervenció quirúrgica, o els danys causats en el transcurs d'una manifestació).

La relació de causalitat en aquests casos es regeix per les regles següents:

- Es considerarà que tots els membres del grup causaren el dany mentre no es pugui individualitzar la conducta que causà el dany.

Aquest és el règim que sembla deduir-se de l'art. 33 de la Llei 1/1970, de 4 d'abril, de Caça, segons el qual "si no consta el autor del daño causado a las personas, responderán solidariamente todos los miembros de la partida de caza", així com de l'art. 17.3 LOE que hem esmentat abans.

- Si les persones del grup actuen en relació de dependència o el dany es deriva de l'ús d'elements, per persones desconegudes, sobre els quals el propietari hauria de tenir control, és possible imputar al principal el dany sofert per raó de la responsabilitat per fet aliè i al propietari per l'activitat de risc duta a terme. Cal advertir, però, que es produeix un salt qualitatiu per a protegir la víctima, ja que es renuncia a identificar el causant concret i, en canvi, s'imputa el dany a aquell que ha generat el risc.

En aquest sentit, és d'utilitat la jurisprudència en matèria sanitària coneguda com a "conjunt de deficiències". Sobre això, vegeu la STS, 1a., de 17 de maig de 2002.

En relació amb la responsabilitat per risc, en la STS, 1a., de 22 d'abril de 2002 es declarà la responsabilitat d'una empresa pels danys que patí l'actor en caure-li una cadira que es feia servir per a instal·lar una xemeneia. En aquest cas, no es pogué acreditar qui mogué la corda que provocà que es precipités la cadira (que, segons sembla apuntar-se en la descripció de fets, fou deguda a algun veí descontent amb aquestes obres).

- Finalment, per influència del dret nord-americà, s'ha plantejat en el dret europeu de la responsabilitat per productes la teoria de la responsabilitat per quota de mercat (*market share liability*), segons la qual cadascun dels agents hauria de respondre dels danys causats depenent de la seva participació en el mercat. La regla és la resposta judicial a casos de danys causats per medicaments fabricats amb el mateix principi actiu, essent, per tant, impossible identificar el causant del dany per part de la víctima que ha pres medicaments comercialitzats per diverses empreses.

2.2.4. Causalitat genèrica i causalitat específica

En el sector dels productes químics i els medicaments se sol distingir entre causalitat genèrica i causalitat específica. La primera respon a la qüestió de si en abstracte, d'acord amb els resultats de la investigació científica, el dany pot ser un efecte advers o un risc del producte, mentre que la segona valora si en

el cas concret, atenent a les circumstàncies en què es va consumir el producte, la proximitat temporal entre el consum i els danys, l'estat de salut previ de la víctima i qualsevol altre factor que hi pugui concórrer, el producte va ser, en el cas, la causa efectiva del dany. La distinció és important als efectes de determinar quins mitjans de prova són vàlids en cada cas. Per acreditar la causalitat específica, la víctima haurà d'acreditar que ha consumit el producte en unes circumstàncies que fan possible la materialització del dany i, per arribar a aquesta conclusió, la prova indiciària serà un mitjà vàlid, però perquè ho sigui caldrà, a més, i de forma prèvia, que la víctima aporti prova pericial, segons la qual, d'acord amb l'estat dels coneixements científics disponibles, el producte és capaç de produir el dany en abstracte, és a dir, presenta el risc de dany que ha patit la víctima.

2.3. Interrupció del nexa causal

El comportament d'una persona deixa de ser rellevant a efectes de saber si és la causa del dany sofert per una altra quan és interromput el nexa causal. Interrupció que es pot dur a terme bé per la pròpia víctima, bé per una tercera persona, bé per un fet aliè i no controlable.

2.3.1. Per la pròpia víctima

Quan la conducta de la víctima és la causa exclusiva del dany, ens trobem amb una interrupció del nexa causal, qualificat habitualment com a "culpa exclusiva de la víctima", que provoca l'exoneració de responsabilitat del demandat. Si l'actuació de la víctima no és la causa exclusiva del dany, sinó que l'actuació del demandat també té incidència causal sobre el resultat, cal aplicar la institució de la "concurrència de causes" (també coneguda com a *concurrència de culpes*) que provoca una reducció de la quantia indemnitzatòria a rebre per la víctima.

La distinció entre culpa exclusiva i concurrència de culpes no sempre és fàcil. Vegeu, per exemple, la **STS, 1a., de 4 de novembre de 2004**: persona beguda que caigué en el forat d'una màquina premsadora que havia posat ella mateixa en funcionament i que morí per les lesions que la màquina li provocà. Mentre que el jutge de Primera Instància desestimà la pretensió de responsabilitat en apreciar culpa exclusiva de la víctima, el Tribunal Suprem confirmà la sentència de l'Audiència per la qual, atès que el mecanisme d'emergència estava mal instal·lat, el propietari de la màquina contribuï a la producció del dany. O, la **STS, 1a., de 22 de febrer de 2010**: ocupant d'un vehicle que, de nit i en una autopista, baixà del vehicle i travessà la calçada amb la intenció de fer les seves necessitats fisiològiques a la mitjana, i va ser atropellat per un vehicle que circulava pel carril esquerre. Mentre que l'AP aprecia una moderació de la responsabilitat del conductor i de la companyia asseguradora en un 75% (perquè "la lesionada podria ser advertida per el conductor del turismo con la suficiente antelación para haber aminorado su velocidad, o adoptado cualquier otra maniobra evasiva"), el TS anul·là la SAP i aprecia la culpa exclusiva de la víctima ("vincular en un 25% el efecto dañoso [al conductor] supone desconocer la realidad que la circulación exige en estas circunstancias, imponiendo al automovilista maniobras imposibles (...) que de haberlas llevado a cabo hubieran puesto en riesgo su propia seguridad").

Alguna legislació ha tingut en compte expressament aquest supòsit per a excludre la responsabilitat.

Així, l'article 145 del Text Refós de la Llei General per a la defensa dels donsumidors i usuaris i altres lleis complementàries, aprovat pel Reial decret legislatiu 1/2007, de 16

Vegeu també

Sobre això, vegeu el mòdul "Els elements de la responsabilitat civil (III)".

de novembre (en endavant TR LGDCU), estableix que "[l]a responsabilidad prevista en este capítulo podrá reducirse o suprimirse en función de las circunstancias del caso, si el daño causado fuera debido conjuntamente a un defecto del producto y a culpa del perjudicado o de una persona de la que éste deba responder civilmente". I segons l'art. 1.1.2 del Text Refós de la llei sobre responsabilitat civil i assegurança en la circulació de vehicles a motor, aprovat pel Reial decret legislatiu 8/2004, de 29 d'octubre (en endavant TR LRCSCVM), "En el caso de daños a las personas, de esta responsabilidad sólo quedará exonerado cuando pruebe que los daños fueron debidos únicamente a la conducta o la negligencia del perjudicado...".

La jurisprudència sol considerar que hi ha un cas d'interrupció del nexa causal per part de la mateixa víctima quan concorren dos factors:

- d'una banda, que l'actuació de la víctima sigui volguda i clarament negligent o, dit d'una altra manera, contrària a les més elementals normes de cura i protecció;

Així, constitueix un bon exemple d'això la jurisprudència sobre:

a) llançaments de cap a una piscina (STS, 1a., de 13 d'abril de 1998: persona adulta que es llença a una piscina infantil) o al mar (SAP Guipúscoa de 13 de juliol de 2004: l'aigua només arribava als genolls), o llançament al mar quan aquest estava agitat (STS, 1a., de 10 de desembre de 2004: persona que intenta salvar-ne una altra);

b) pràctiques lúdiques de risc (STS, 3a., de 3 de maig de 2001: festes en què es fan servir bous);

c) manipulació d'estris tot anul·lant els mecanismes propis de protecció de què disposen (STS, 1a., de 24 de setembre de 2002: mort per electrocució en manipular el cable de connexió d'una planxa);

d) atropellaments en vies fèrries (STS, 1a., de 12 de juny de 2001: persona èbria que de nit camina per les vies; i de 28 de desembre de 2001: persona que creua la via per un lloc molt perillós i gens adequat) o a la carretera (STS, 1a., de 27 de gener de 2005: persona que creua una carretera de dos carrils per un lloc no senyalitzat i de nit); o STS, 1a., de 24 d'abril de 2014: persona que creua en vermell el pas de vianants on va ser atropellat per un vehicle que superava lleugerament la velocitat permesa. El Tribunal Suprem va confirmar la sentència d'instància que atribuï a la víctima un 70% de la responsabilitat pel dany patit.

e) desatenció volguda a les pràctiques usuales que regeixen una activitat (STS, 1a., de 12 de febrer de 2004: caiguda de paret que causà la mort d'un treballador imputable exclusivament a aquest, que executà l'obra sense seguir les indicacions dels seus caps i les exigides en el procés constructiu, tot i la seva capacitat professional).

- d'una altra, que el demandat no hagi incorregut en negligència.

Vegeu sobre aquest punt, entre d'altres, la STS que hem esmentat abans, 1a., de 4 de novembre de 2004 (persona beguda que caigué en el forat d'una màquina premsadora) i la STS, 1a., de 23 de setembre de 2004 (danys soferts per nen en penjar-se d'una porteria que no estava fixada a terra. Digué el Tribunal sobre això que "no se agotaron las medidas posibles y previsibles para evitar el hecho" ... "y esta falta de anclaje fue determinante de las lesiones y ulterior fallecimiento del menor").

2.3.2. Per una tercera persona

La conducta d'una tercera persona pot suposar el trencament del nexa causal de l'acció d'un altre en la mesura que el comportament d'aquella persona sigui de prou entitat i rellevància per a implicar aquest trencament. Aquesta

interferència produeix la desvinculació entre el primer comportament causal i el dany sofert finalment per la víctima, per la qual cosa hauria de procedir l'exoneració de responsabilitat.

De la mateixa manera que amb el cas de la víctima, si el comportament del tercer contribueix al dany, però no n'és causa exclusiva, és procedent una distribució de responsabilitats. Estrictament, però, ens trobem en un cas de causalitat concurrent, essent d'aplicació les normes comentades anteriorment o les especials, si n'hi ha, com ara l'article 133 TR LGDCU, segons el qual "[l]a responsabilidad prevista en este libro no se reducirá cuando el daño sea causado conjuntamente por un defecto del bien o servicio y por la intervención de un tercero. No obstante, el sujeto responsable que hubiera satisfecho la indemnización podrá reclamar al tercero la parte que corresponda a su intervención en la producción del daño".

En la **STS, 3a., de 2 de novembre de 2004**, en la qual es pretenia la responsabilitat de l'Administració pels danys produïts per un atemptat terrorista, esdevingut en el mateix lloc on ja s'havia comès un altre, el Tribunal considerarà que el dany no fou causat perquè l'Administració no augmentés les mesures de seguretat sinó, simplement, per l'acció de la banda terrorista. Per tant, digué el Tribunal, hi ha un trencament del nexa causal.

En el dret espanyol de danys, totes les reclamacions en les quals s'ha pretès la responsabilitat patrimonial de l'Administració pública per l'autorització de medicaments i productes sanitaris que esdevenen defectuosos han estat desestimades perquè els tribunals han considerat, d'acord amb la legislació especial relativa a aquest punt, que l'Agència reguladora que autoritzà el producte no havia causat el dany ni tampoc es podia imputar objectivament aquest dany a la infracció d'un deure de control o de seguretat de l'Administració.

2.3.3. Força major

La força major és un esdeveniment imprevisible o inevitable que exonera de responsabilitat, ja que interfereix plenament en la relació causal.

La regulació de la força major es troba en l'art. 1105 CC, segons el qual "Fuera de los casos expresamente mencionados en la ley, de los que así lo declare la obligación, nadie responderá de aquellos sucesos que no hubieran podido preverse o que, previstos, fueran inevitables". L'article, tot i trobar-se ubicat sistemàticament en la regulació de la responsabilitat contractual, és d'aplicació també a l'extracontractual. Casos previstos en el Codi civil pel qual la força major exclou la responsabilitat els trobem en l'art. 1905 CC, respecte dels danys causats per animals, i en l'art. 1908.3 CC, respecte dels propietaris i en relació amb els danys causats per "la caída de árboles colocados en sitios de tránsito".

Textos posteriors també han recollit la força major com a causa d'exclusió de la responsabilitat, com ara l'art. 106.2 de la Constitució espanyola ("Els particulars, en els termes establerts per la llei, tindran dret a ser indemnitzats per qualsevol lesió que pateixin en qualsevol dels seus béns i drets, llevat dels casos de força major..."), l'art. 32.1 L 40/2015 (anterior art. 139.1 L 30/1992) (en termes quasi idèntics als de l'art. 106.2 CE que acabem de transcriure) i l'art. 1.1.2 TR LRCSCVM ("En el caso de daños a las personas, de esta responsabilidad sólo quedará exonerado cuando pruebe que los daños fueron debidos únicamente... a fuerza mayor extraña a la conducción o al funcionamiento del vehículo; no se considerarán casos de fuerza mayor los defectos del vehículo ni la rotura o fallo de alguna de sus piezas o mecanismos"). Cal cridar l'atenció en aquests textos perquè tant la responsabilitat de l'Administració pública com la derivada d'accidents de circulació tenen caràcter objectiu, essent discutit doctrinalment si en aquest tipus de responsabilitat la força major exonera o no de responsabilitat. Les previsions legals referides esvaeixen el dubte en els àmbits específics, el qual roman en d'altres, com, per exemple, el dels productes defectuosos.

En l'àmbit de l'Administració pública, per exemple, és rellevant la **STS, 3a., de 5 d'octubre de 2010**, que considera que "contraer una infección en un hospital puede muy bien deberse a fuerza mayor en el sentido del art. 139.1 LRJ-PAC (...) y, por tanto, constituir una circunstancia excluyente de la responsabilidad patrimonial de la Administración" (en un cas en el qual el pacient, afectat per una cardiopatia greu, va morir com a conseqüència d'un xoc d'origen cardíac desencadenat per una infecció renal).

En l'àmbit de la circulació de vehicles de motor, es pot veure la **STS, 1a., de 14 de maig de 2014**, que qualifica com a força major la invasió de la calçada per senglars procedents d'un vedat de caça que no disposava de cap tanca a la zona immediata amb la carretera. La

jurisprudència, però, no ha mantingut una posició uniforme perquè les circumstàncies del cas poden variar significativament: així, per exemple, en un altre cas en el qual va produir-se una col·lisió de dos vehicles motivada per la invasió de la calçada per senglars, la companyia asseguradora no va recuperar dels titulars del vedat de caça les quantitats satisfetes a les víctimes perquè tant les sentències d'instàncies com el TS van considerar que els senglars no tenien el seu hàbitat natural en el vedat del demandat i d'aquesta manera no es podien exigir mesures als titulars del vedat demandat atès que l'aparició de l'animal va ser "insólita, fugaz y descontrolada", segons el Tribunal (STS, 1a., de 23 de juliol de 2007).

Les al·legacions habituals de força major tenen a veure amb fenòmens naturals que, per causa de la seva violència i impossibilitat de control, fan inútil qual·sevol acció de la persona per a controlar-los, per la qual cosa no es pot generar responsabilitat. La jurisprudència puntualitza, així mateix, que la força major també exonera en aquells sectors d'activitat de risc.

Així, en la STS, 1a., de 12 de setembre de 2002, s'aprecià força major en l'incendi d'una estació ferroviària causat per un cable d'alta tensió que hi caigué per l'excepcionalitat de condicions meteorològiques que hi confluïren; i en la STS, 3a., de 30 de març de 2000, es considerà que els danys derivats d'unes inundacions pel sobreiximent d'una presa no havien de ser imputats a l'Administració sinó a les fortes pluges caigudes, que foren qualificades com a força major en atenció a la seva entitat. També fou exonerada l'Administració perquè va concórrer força major en la STS, 3a., de 31 d'octubre de 2006, en relació amb els danys soferts pels propietaris d'uns terrenys malmesos per la malesa arrossegada per les aigües d'un riu que es van desbordar per les intenses i atípiques pluges.

2.4. Causes d'exoneració

Hi ha una sèrie de supòsits en els quals, tot i que l'acció d'una persona provoca danys, i per tant hi ha relació causal, no neix l'obligació de reparar per expressa decisió legislativa, en no considerar antijurídica (des d'una perspectiva penal) l'actuació duta a terme pel causant del dany en atenció a les especials circumstàncies que concorren. Per aquest motiu, l'acció no genera ni responsabilitat criminal ni civil –amb algunes excepcions–, ni altres conseqüències jurídiques com ara, per exemple, l'adopció de mesures de seguretat penals (art. 20 CP *in fine*).

En atenció a aquesta raó, es pot afirmar que no constitueixen, en sentit estricte, causes d'exoneració de la responsabilitat la conducta diligent del demandat, per la qual no és considerat responsable, o la interrupció del nexa causal per un tercer, per la pròpia víctima o per força major, tot i que en un sentit ampli habitualment es digui d'elles que "exoneren" de responsabilitat. En tots aquests supòsits ens demanem sobre si concorren els elements necessaris en una pretensió de danys; en canvi, en les causes d'exoneració *stricto sensu* ens demanem sobre si la conducta és contrària a l'ordenament, sense entrar a valorar aquells elements de la pretensió.

Les causes d'exoneració criminal que comporten també la civil, que es troben regulades en el Codi penal, són legítima defensa, l'estat de necessitat i el compliment d'un deure o l'exercici d'un dret o càrrec, com es dedueix d'una interpretació conjunta dels arts. 20 i 118 CP. L'art. 20 CP recull les causes d'exoneració criminal, que estan basades en la falta d'imputabilitat penal de l'autor del dany o bé en la falta d'antijuridicitat penal de l'acció. Per la seva banda, l'art. 118 CP estableix la responsabilitat civil derivada de delictes en els casos d'exoneració criminal, limitant-se als supòsits de manca d'imputabilitat,

de la qual cosa es deriva que els supòsits d'exoneració criminal per manca d'antijuridicitat penal també comporten l'exoneració de la responsabilitat civil.

Aquesta afirmació es pot sustentar fins i tot en el cas de l'estat de necessitat respecte del qual l'art. 118 CP estableix uns responsables civils perquè aquests són "las personas en cuyo favor se haya precavido el mal".

Les causes d'exoneració contenen uns requisits per a què puguin ser al·legades. La manca del compliment d'aquells requisits farà que l'acció sigui antijurídica i, per tant, generi responsabilitat.

2.4.1. Legítima defensa

La legítima defensa consisteix en l'actuació en defensa de la persona o drets propis o aliens i que es realitza com a resposta a una agressió il·legítima. Es troba regulada en l'art. 20.4 CP, el qual exigeix que concorrin els requisits següents:

- patir una agressió il·legítima;
- ús racional de la força utilitzada per a evitar-la;
- manca de provocació per part del defensor.

2.4.2. Estat de necessitat

L'art. 20.5 CP recull l'estat de necessitat com a causa d'exoneració, el qual es caracteritza perquè, per a evitar-se un mal propi o aliè, es lesiona un bé jurídic. Per a apreciar aquesta causa d'exoneració, cal que concorrin els requisits següents:

- Que el dany causat no sigui més gran que el que es tracta d'evitar;
- Que la situació de necessitat no hagi estat provocada intencionadament pel subjecte;
- Que el necessitat no tingui, per raó del seu ofici o càrrec, obligació de sacrificar-se.

Apreciar l'estat de necessitat exonera de responsabilitat civil aquell que actua, però no, en canvi, aquell que es veu beneficiat per aquesta actuació. És en aquest sentit que l'art. 118.3 CP fa responsables civils directes "las personas en cuyo favor se haya precavido el mal", si bé la determinació del dany indemnitzable no està en relació amb el dany causat sinó "en proporción al perjuicio que se les haya evitado, si fuera estimable o, en otro caso, en la que el Juez o Tribunal establezca según su prudente arbitrio".

Lectura recomanada

Sobre la legítima defensa vegeu STS, 2a., de 23 de desembre de 2004, que conté un resum jurisprudencial sobre la institució. En el cas, una persona llençà un producte químic molt corrosiu a la cara d'una altra que la volia atacar. El Tribunal no aprecià la concurrència completa de l'eximent, fet que explica que a efectes de responsabilitat civil no es derivi l'exoneració de responsabilitat sinó la compensació de culpes.

Per la seva banda, de manera innovadora en la legislació civil, el legislador català ha establert una regulació de l'estat de necessitat. Concretament, segons l'article 546-12 del Codi civil de Catalunya:

1) Els propietaris dels béns han de tolerar la interferència d'altres persones si és necessària per a evitar un perill present, imminent i greu i si el dany que racionalment es pot produir és desproporcionadament elevat amb relació al perjudici que la interferència pot causar als propietaris.

2) Els propietaris a què fa referència l'apartat 1 tenen dret a ser indemnitzats pels danys i perjudicis que se'ls ha causat.

2.4.3. Compliment d'un deure, exercici d'un dret o càrrec

L'art. 20.7 CP qualifica el compliment d'un deure i l'exercici legítim d'un dret, ofici o càrrec com una causa d'exoneració de la responsabilitat criminal i civil.

En relació amb el compliment d'un deure quan es tracta dels serveis de seguretat, la jurisprudència s'ha encarregat d'especificar els requisits que han de concórrer per a apreciar aquesta causa i que trobem sintetitzats en la **STS, 2a., de 21 de setembre de 1999**:

- que el subjecte actiu sigui una persona autoritzada a fer ús de mitjans violents en l'exercici dels deures del seu càrrec;
- que el possible delictes s'hagi produït en l'exercici de les funcions del càrrec corresponent;
- que per al compliment del deure calgui fer ús de la violència; dit d'una altra manera, que no sigui possible complir l'obligació sense utilitzar la violència;
- que la violència utilitzada sigui la menor possible per a la finalitat pretesa i que sigui proporcional en relació amb la situació que origina la intervenció.

STS, 2a., de 31 de gener de 2005

Aquesta sentència del TS aprecia que concorria aquesta causa d'exoneració en relació amb els danys causats per un policia municipal en el transcurs d'una baralla per causa d'una multa de trànsit.

2.5. Aspectes processals de la causalitat

Correspon a l'actor demostrar els fets sobre els quals provar la relació de causalitat, segons la distribució de la càrrega probatòria establerta per l'art. 217.2 Llei 1/2000, de 7 de gener, d'enjudiciament civil (en endavant, LEC). Ara bé, l'art. 217.7 LEC preveu que el tribunal tingui present la disponibilitat i facilitat probatòria de les parts, segons la qual les conseqüències de la manca de prova recauran sobre la part que es trobava en millor posició per a aportar-la.

Sobre la disponibilitat i facilitat probatòria, vegeu STS, 1a., de 23 de desembre de 2002, en què el tribunal acudí a ella per a considerar que la causa dels danys soferts per un nadó en néixer fou l'assistència rebuda durant el part i no pas altres possibles factors que no eren imputables al demandat. Vegeu com, en el cas, el demandat es troba en millor situació que el demandant per a demostrar la durada i les circumstàncies rellevants del part sobre les quals poder fonamentar o refusar la pretensió. La major disponibilitat i facilitat probatòria dels professionals mèdics també ha justificat que la jurisprudència atribueixi a aquesta part la prova dels següents aspectes de l'actuació mèdica: el compliment de les obligacions d'informació al pacient i d'obtenció del seu consentiment informat per a la realització d'un determinat tractament mèdic o, també, la prova de qualsevol fet rellevant per al procés en casos en els quals el demandat ha obstaculitzat la pràctica de la prova o no coopera de bona fe ja sigui perquè no aporta la història clínica del pacient o els resultats de les proves mèdiques practicades al pacient. Així, per exemple, en la STS, 3a., de 2 de gener de 2012, la paràlisi cerebral d'un nadó es va imputar al patiment fetal durant el part malgrat que no hi havia una prova certa sobre aquest aspecte. I, en la STS, 1a., de 18 de juny de 2013, també es va donar per acreditat que la ruptura uterina causant de la paràlisi cerebral del nadó no havia estat detectada precoçment i per tant que el resultat es podria haver evitat donat que el metge demandat no havia aportat informació suficient.

Així mateix, en alguna ocasió també s'ha realitzat una inversió de la càrrega de la prova de la causalitat. La jurisprudència sobre "danys desproporcionats" és un d'ells (respecte d'això, vegeu el mòdul "Regulacions especials de responsabilitat civil"). Sobre aquesta excepcionalitat de la inversió de la càrrega probatòria, digué la STS, 1a., de 7 d'octubre de 2004, el següent:

"como regla general, la doctrina jurisprudencial atribuye la carga de la prueba de la base fáctica de la relación de causalidad o nexo causal, que constituye uno de los elementos estructurales de la responsabilidad extracontractual o aquiliana, al perjudicado que ejerce la acción correspondiente. Sin embargo, tal doctrina se modula en ocasiones, bien atenuando su exigencia, bien con un desplazamiento del *onus probandi* –hablándose en la práctica de inversión de la carga de la prueba–, cuando concurren en el supuesto enjuiciable circunstancias especiales que en sintonía con la efectividad de la tutela judicial determinan tales criterios. Así ocurre en los casos de resultado desproporcionado o anómalo, cuando se dan las condiciones oportunas para la operatividad de las reglas especiales de la carga de la prueba de la facilidad-dificultad probatoria, disponibilidad del medio, o proximidad o cercanía a la fuente de prueba, así como en los que existe una importante prueba *prima facie*, o se ha generado o mantenido una situación de riesgo en cuyo ámbito se ha producido una daño coherente con la misma, y si bien no hay certeza absoluta, la relación causal aparece como probable en un juicio de probabilidad cualificada, sin que se proporcione una hipótesis alternativa de similar intensidad."

La prova de la relació causal es pot realitzar per qualsevol dels mitjans admesos en dret, incloses les presumpcions.

Tot i així, hi ha excepcions sobre aquest nivell de prova, com és en matèria d'incendis, en què el Tribunal Suprem ha creat un cos doctrinal segons el qual "[se] exige la prueba del incendio causante del daño, no la prueba –normalmente imposible– de la causa concreta que causó el incendio" (STS, 1a., de 27 de febrer de 2003, amb citació de la STS, 1a., de 24 de gener de 2002; més recentment, la STS, 1a., de 28 de maig de 2008, o la STC 1a., de 3 de febrer de 2005, amb resum jurisprudencial sobre la matèria).

En el cas resolt per la STS, 1a., de 6 d'abril de 2016, un incendi s'havia iniciat en una finca abandonada i s'havia propagat a la nau industrial contigua de l'empresa d'alimentació DIA, la coberta de la qual estava construïda amb uralita i quitrà, circumstància que va contribuir a la ràpida propagació de l'incendi a l'edifici d'habitatges contigu al magatzem propietat de la comunitat demandant en el cas. El TS confirma la sentència desestimant la demanda contra DIA perquè, d'acord amb la jurisprudència en matèria d'incendis, no és procedent la responsabilitat si l'incendi no es va originar sota el control del demandat i en el cas havia quedat provat que l'incendi havia tingut lloc en una finca de la qual DIA no era ni propietària ni posseïdora.

La relació de causalitat, atès que és una qüestió de fet, no és susceptible de revisió en cassació, sempre que no s'hagi establert de manera il·lògica o arbitrària. En canvi, els criteris d'imputació objectiva (els criteris de "causalitat jurídica" que es presenten més endavant) sí que poden ser objecte de revisió,

ja que es tracta d'una qualificació jurídica. Tot i així, els tribunals espanyols, marcadament la Sala Civil, tot i que just comença ara a utilitzar explícitament els criteris d'imputació objectiva, ha revisat de vegades la relació de causalitat.

De fet, no hi ha consens en les diverses sales del Tribunal Suprem sobre si la relació de causalitat es tracta d'una qüestió de fet o de dret. Així, segons la **STS, 1a., de 10 de juny de 2004**: "la relación de causalidad... [es un] hech[o] que declara acreditado, lo que es cuestión fáctica inamovible en casación"; més recentment, i de manera semblant, afirma la **STS, 1a., de 25 de febrer de 2005**, que "[e]n casación se impone el respeto de los hechos probados en la instancia y no cabe alegar otros distintos, pues lo que es objeto de este extraordinario recurso era la *quaestio iuris*, no la *quaestio facti*"; i amb rotunditat, la **STS, 1a., de 4 de novembre de 2004** afirmà que "la problemática del nexo causal no es en puridad técnica una cuestión de derecho... La determinación acerca de si hay una relación de causalidad entre la acción u omisión y el daño exige diversas apreciaciones, de las cuales unas tienen carácter fáctico y otras orden valorativo. Las de carácter fáctico se fijan mediante la prueba y se controlan en la casación con el error de derecho en la valoración de la prueba; los juicios de valor son el resultado de la actividad del entendimiento atribuyendo determinadas significaciones o consecuencias a acontecimientos naturales o actitudes humanas, activas o pasivas, para lo que se toman como guía las reglas de la lógica, razón o buen sentido, pautas proporcionadas por las experiencias vitales o sociales, o criterios acordes con la normalidad de las cosas o del comportamiento humano. Estos juicios se controlan en la casación con la coherencia y la razonabilidad".

En canvi, segons la **STS, 3a., de 10 de desembre de 2004**, "[e]s sabido que la relación de causalidad no es una cuestión de hecho y por tanto su concurrencia en cuanto valoración jurídica es susceptible de ser revisada en casación".

Segurament aquesta discrepància és deguda al fet que no comparteixen un concepte comú de "causalitat" i, en aquest sentit, es pot afirmar que en la mesura que el concepte de causalitat es trobi més proper a la imputació objectiva, serà possible la seva revisió cassacional. Per aquest motiu, sembla correcta la doctrina continguda en la **STS, 1a., de 24 de maig de 2004**, segons la qual "El juicio sobre la causalidad «jurídica» se visualiza en dos secuencias, la primera de las cuales hace referencia a la causalidad material o física, que se presenta en el proceso como un problema eminentemente fáctico, y, por ende, como «*thema probandi*», ajena a los preceptos sustantivos como los arts. 1902 y 1903 CC que sirven de fundamento casacional al motivo, por lo que solamente mediante la denuncia de error en la valoración probatoria en la forma adecuada cabe una verificación en este recurso. La segunda secuencia –que sí que es controlable en casación–, hace referencia al juicio sobre la adecuación o eficiencia de la causa física o material para generar el nexo con el resultado de dañoso".

3. Els criteris d'imputació objectiva

D'entre la pluralitat de causes eventuals que poden haver provocat un dany, cal triar quina és la jurídicament rellevant. Aquest judici de rellevància no es pot realitzar mitjançant les regles causals, que contenen lleis físiques, ja que la naturalesa del raonament implícit en elles és el propi de la lògica formal. Això significa que aquelles regles físiques únicament controlen la correcció en la relació entre causes i conseqüències, però no poden realitzar cap valoració jurídica perquè són jurídicament neutres. La valoració sobre si un dany és jurídicament imputable al comportament d'una persona es realitza mitjançant els criteris d'imputació objectiva, anomenats també "criteris jurídics de causalitat", que són utilitzats per la jurisprudència de la Sala Segona del Tribunal Suprem i, recentment i esporàdicament, per la Sala Primera.

En aplicació dels criteris d'imputació objectiva, no és veritable llavors en dret de danys la regla de lògica formal segons la qual "la causa de la causa, és causa del mal causat".

Els criteris d'imputació objectiva reconeguts per la doctrina i utilitzats per la jurisprudència són: la causalitat adequada; el fi de protecció de la norma; la prohibició de retorn i el principi de confiança; els riscos generals de la vida; l'increment del risc; el principi de confiança; i el consentiment de la víctima així com l'assumpció de risc.

Atès que la font dels criteris d'imputació objectiva és la racionalització de regles, jurídiques i socials, la seva formulació i el seu nombre pot diferir entre els autors i els aplicadors del dret, especialment els jutges. Així, per exemple, en la jurisprudència i en la doctrina es poden trobar, implícitament o explícitament, altres criteris com ara, per exemple, el **principi d'autoprotecció** (SAP Guipúscoa, de 13 de juliol de 2004, esmentada abans, sobre llançament de cap al mar), la **teoria de l'evitabilitat** (STS, 2a., de 27 de setembre de 2004, segons la qual "habrá de preguntarse qué hubiera sucedido si el sujeto hubiera actuado conforme a la norma. Si a pesar de ello, es decir, si aunque el sujeto hubiera cumplido con la norma el resultado se hubiera producido igualmente, habrá que negar la imputación objetiva del resultado"; vegeu també STS, 2a., d'11 de febrer de 2015), la **posició de garant** (STS, 1a, de 15 de setembre de 2017: incendi en un matalàs perquè una làmpada flexo, sense la deguda protecció, va caure sobre el llit del fill dels demandats, propietaris de l'habitatge. Aquell va creure que havia apagat el foc i se'n va anar a dormir a una altra habitació. El foc es va reanimar afectant a d'altres habitatges de l'edifici. El TS confirmà la sentència condemnatòria i un dels arguments és la posició de garant dels demandats: "Precisamente ese ámbito de control y de vigilancia —en definitiva lo que la jurisprudencia ha calificado como 'posición de garante'— es lo que determina la responsabilidad de los titulares de la vivienda desde la cual se propagó el fuego. Se trata de una responsabilidad de rigurosa exigencia al modo previsto en el mismo sentido por el artículo 1910 CC, en tanto establece que 'el cabeza de familia que habita una casa o parte de ella, es responsable de los daños causados por las cosas que se arrojan o cayeren de la misma'" o el **criteri de la provocació** [mitjançant el qual aquell que ha provocat —ha incitat— la conducta d'un altre (per exemple, persona que es llança a la mar per a salvar-ne una altra) ha de ser considerada responsable dels danys que aquell pateixi; respecte d'això, Fernando Pantaleón (1991). "Comentario al art. 1902 CC", a Cándido Paz-Ares, Luís Díez-Picazo, Rodrigo Bercovitz, Pablo Salvador (dirs.). *Comentario del Código civil*. Madrid: Ministerio de Justicia, Secretaria General Técnica, Centro de Publicaciones].

3.1. Teoria de la causalitat adequada

La teoria de la causalitat adequada és el criteri utilitzat habitualment per les sales Primera i Tercera del Tribunal Suprem. Es tracta d'un criteri d'imputació objectiva pel qual es valora el fet que és considerat com a causa. En concret, es pregunta si el dany és la conseqüència probable del fet considerat com a causa, tenint en compte, primer, si té capacitat per a produir aquell tipus de dany i, segon, les circumstàncies que hi concorren (en aquest sentit, **STS, 1a., d'1 d'abril de 1997**). Aquesta valoració es realitza mitjançant les regles del criteri humà i els coneixements normalment acceptats.

Considerar l'aptitud d'un fet per a produir el dany i posar-lo en relació amb les circumstàncies del cas concret constitueixen mecanismes prou amplis que donen a l'aplicador del dret prou marge per a decidir si el dany es troba jurídicament i causalment vinculat amb l'acció d'algú, és a dir, si es produeix la imputació.

Aquest ampli marge i la dificultat de concretar *a priori* la teoria condueix a resultats que poden semblar contradictoris: mentre que la **STS, 1a., de 15 d'octubre de 2001**, no considera causa adequada de la depressió d'una professora els cops que va rebre d'una alumna, la **Sentència de l'Audiència Nacional de 12 d'abril de 2000**, en relació amb la responsabilitat de l'Estat per l'expedició d'un certificat erroni de darreres voluntats afirmà: "que esta circunstancia y las demás que relata la demanda hayan llevado de la mano al recurrente a una situación anímica desastrosa y, en fin, al alcoholismo, se inserta dentro del más perfecto orden lógico de las cosas" (la **STS, 3a., d'11 d'octubre de 2004**, resol el recurs de cassació interposat contra aquesta sentència, tot i que el fragment al·ludit no fou objecte d'impugnació).

La Sala Primera, en utilitzar aquesta teoria, sol fer referència a una connexió "**natural, adequada i suficient**" entre l'acció i el dany produït; en canvi, la Sala Tercera exigeix del nexa causal que sigui "**directe, immediat i exclusiu**" a fi de vincular l'activitat administrativa amb el dany.

Cal tenir present la **STS, 3a., de 22 d'octubre de 2004** (responsabilitat de l'Administració penitenciària per intent de suïcidi d'intern), en què s'acota la qualificació d'immediat ("no queda excluido que la expresada relación causal... pueda aparecer bajo formas mediatas, indirectas y concurrentes, circunstancia que puede dar lugar o no a una moderación de la responsabilidad...") i d'exclusiu ("la nota de «exclusividad» referida al nexo de causalidad debe ser entendida en sentido relativo y no absoluto"). De manera semblant, la **STS, 3a., de 18 de maig de 2010** confirmà la SAN per la qual es condemnà l'Administració penitenciària a pagar la meitat dels danys causats per un pres que s'havia fugat de l'hospital en el qual es trobava sota vigilància: "no son admisibles (...) restricciones derivadas de otras perspectivas tendentes a asociar el nexo de causalidad con el factor eficiente, preponderante o socialmente adecuado o exclusivo para producir el resultado dañoso, puesto que –válidas como son en otros terrenos– irían en contra del carácter objetivo de la responsabilidad patrimonial de las Administraciones Públicas".

Tot i la diversitat terminològica, sembla comú en ambdues sales que la teoria de la causalitat adequada es compon de dos elements:

- d'una banda, que el fet tingui capacitat per a generar aquell resultat;

La jurisprudència s'ha referit a aquesta capacitat amb les expressions *conducta apropiada* (**STS, 1a., de 9 d'octubre de 1999**: mort de passatgera per causa d'un infart sofert mentre realitzava un viatge en vaixell, el qual no disposava de les mesures necessàries per a prestar els primers auxilis; el Tribunal no considerarà acreditada la relació causal perquè l'infart fou

fulminant), *causa efficiens* (STS, 3a., de 20 de desembre de 2004: contagi de meningitis; STS, 1a., de 22 de juliol de 2002: mort per caiguda de paret).

- d'una altra, que del fet es derivi, com a conseqüència probable, el dany.

La terminologia també és diversa en aquest punt: *conseqüència natural* (STS, 1a., de 6 de febrer de 1999: pacient amb problemes respiratoris que mor abans que arribi l'oxigen que se li havia prescrit. El Tribunal considerarà que "no existe prueba alguna que, de la forma terminante que requiere la doctrina jurisprudencial, permita afirmar que el fallecimiento fue consecuencia de la falta de suministro del oxígeno"), *enllaç precís i directe* (STS, 1a., d'1 d'abril de 1997: robatori a l'interior d'un caixer, el pestell de la porta del qual estava trencat. No es declarà la responsabilitat de l'entitat bancària).

És especialment il·lustratiu del criteri de la causalitat adequada el cas resolt per la STS, 1a, de 10 de setembre de 2015: a l'agost de 2007, en un habitatge d'una comunitat de propietaris, es va iniciar un incendi que es va propagar a l'escala principal i a altres habitatges. La propietària va sortir al carrer i va avisar els veïns. Una de les veïnes va intentar accedir al terrat amb els seus fills però la porta estava tancada amb clau. La víctima va buscar protecció en el pis de dues veïnes, que li van obrir la porta, fet que va propiciar l'entrada d'abundant fum i calor dins de l'habitatge, on van esperar els bombers que els van rescatar. La veïna que va intentar accedir al terrat va morir per la intoxicació amb monòxid de carboni. La víctima tenia clau de la porta del terrat, com la resta de veïns. Per un acord de la junta de propietaris, de febrer de 2007, s'havia aprovat canviar la porta per una porta model antipànic, però aquest canvi no es va arribar a portar a terme.

El vidu, en el seu nom i en el dels seus fills menors d'edat, i les dues veïnes referides de l'altre habitatge van reclamar danys i perjudicis davant de la propietària de l'habitatge on es va iniciar l'incendi, la companyia amb la qual havia contractat una assegurança de la llar i la comunitat de propietaris. El JPI va estimar la demanda davant dels dos primers i va absoldre la comunitat de propietaris, perquè va entendre que el coneixement de les víctimes de l'existència de la porta tancada d'accés al terrat i el fet que la víctima mortal tenia clau trencaven la relació de causalitat entre el desenvolupament de l'incendi i els danys. L'AP va estimar en part el recurs de la part actora i va condemnar solidàriament tots els demandats: va distingir entre la causalitat en el sinistre i la causalitat en els danys i va afirmar que "en principio la comunidad no es responsable de los daños, salvo que en alguna medida pueda imputársele responsabilidad no en el siniestro sino en la causación o agravación de los daños (...) [L]a comunidad demandada incurrió en una clara negligencia que intervino causalmente en la producción de los daños, pues no cabe duda de que (...) si la azotea hubiera estado accesible como era obligación de la comunidad procurar desde meses atrás la familia (...) hubiera quedado indemne (...)".

La comunitat de propietaris va interposar recurs de cassació i el Tribunal Suprem el va estimar i va absoldre la comunitat de propietaris per manca d'imputació objectiva entre els danys i la seva actuació amb relació al canvi de la porta: "El incendio se produjo dentro de la esfera de actuación [de la vecina demandada], sin que ninguna intervención tuviera la comunidad de propietarios, puesto que se inicia en el piso de su propiedad y no en un elemento común y en ningún caso puede imputarse a la Comunidad responsabilidad en la causación o agravación posterior de los daños (...) La responsabilidad de la comunidad no debe enjuiciarse desde la óptica del singular riesgo creado por el incendio, ni del pánico derivado del mismo, pues no fue ella quien lo originó, sino desde la negligencia de la vecina, y del riesgo asumido por los propios vecinos que conocían perfectamente el estado de la puerta y que tenían además la llave para abrirla (...). Lo que es evidente es que, de no haberse ocasionado el incendio y de no haber salido de casa [la propietaria] dejando la puerta abierta, el daño no se hubiera producido, por lo que la relación causal se establece exclusivamente entre la conducta de quien de forma directa e inmediata inició el curso causal de los hechos y el daño ocasionado por el fuego, puesto que ninguna otra causa posterior puede considerarse relevante desde el punto de vista de la imputación objetiva para ponerla a cargo de la comunidad".

El Tribunal Suprem va concloure: "Y si no hay causalidad no cabe hablar, no ya de responsabilidad subjetiva, sino tampoco de responsabilidad por riesgo u objetivada necesaria para que la recurrente deba responder".

3.2. Àmbit de protecció de la norma

Amb el criteri de l'àmbit de protecció de la norma es pretén excloure la imputació en aquells casos en els quals, tot i que l'agent ha incomplert una norma, la finalitat d'aquesta no era la de fonamentar una pretensió de responsabilitat, sinó una altra de diferent.

La STS, 1a., de 22 de febrer de 1946, desestimà la pretensió de responsabilitat contra un empresari per la mort d'uns treballadors deguda a l'explosió d'un polvorí proper. L'accident tingué lloc un diumenge, la qual cosa significava contravenir les normes de descans setmanal. El Tribunal considerà que el dany quedava fora de l'àmbit de protecció d'aquelles normes.

Segons la STS, 2a., de 27 de setembre de 2004 "[p]ara la teoria del àmbito de protección de la norma, no habrá imputación del resultado cuando éste no sea uno de los que se pretenden impedir con la indicada norma. En otras palabras, la norma que impone los deberes pretende evitar ciertos resultados, cuando el resultado no es uno de ellos, significa que se encuentra fuera de su ámbito de protección y, consecuentemente, debe negarse la imputación de dicho resultado".

D'exemples en la jurisprudència de l'aplicació d'aquest criteri en trobem en la STS, 1a., de 22 d'abril de 2002, en un cas en el qual una persona patí danys en caure-li una cadira que es feia servir per a instal·lar una xemeneia, en què es fonamentà la responsabilitat de la demandada en el fet que havia incomplert les mesures de seguretat establertes que exigien per a aquell tipus d'obres l'ús de bastides i no pas de cadires. Ara bé, l'àmbit de protecció d'aquestes normes és el de protegir les persones que hi treballen, no pas evitar la causació dolosa de danys (tot i que no queda clar en la sentència, sembla que la cadira va caure per la intervenció d'un veí descontent amb les obres), per la qual cosa la imputació de la responsabilitat en la seva infracció va més enllà de l'abast previst; i en la STS, 1a., de 5 de novembre de 2008, en la qual es considerà que l'homologació d'un camp de golf no comportava assumir obligacions de seguretat respecte dels jugadors. L'homologació, digué el Tribunal, ho és per a declarar l'aptitud del camp per a fer-hi proves esportives. En el supòsit de fet, el camp disposava de dos forats paral·lels i de sentit contrari. I, també en la STS, 1a., de 9 de setembre de 2014, que resol un accident de circulació en el qual el vehicle del actor va topar amb una daina procedent del vedat de caça del demandat, fet que va causar danys materials al vehicle. El titular del vedat tenia reconegut per l'Administració l'aprofitament de la finca com a vedat per a caça menor i explotació agropecuària. El TS cassà la SAP i desestimà la demanda del conductor contra el titular del vedat de caça: "[C]onsta que los gamos accedían al terreno del demandado desde un coto de caza mayor colindante (...) [N]inguna obligación de cautela le correspondía con respecto a las piezas de caza mayor dado que no se incluían en el aprovechamiento cinegético autorizado ni consta que esporádicamente se desarrollase actividad de caza mayor en su finca (...) Se fija como doctrina casacional que la diligencia en la conservación del terreno acotado, establecida en la Disposición Adicional 9.ª [del Texto Articulado de la Ley sobre Tráfico, Circulación de Vehículos a Motor y Seguridad Vial, introducida por la Ley 17/2005, de 19 de julio] debe ser la propia del aprovechamiento cinegético solicitado, debiendo existir conexión entre la presencia del animal y el aprovechamiento".

3.3. Prohibició de retorn

Segons aquest criteri, no es pot imputar responsabilitat a qui inicià un procés causal al qual se sumà la conducta dolosa o greument negligent d'un tercer.

Segons la STS, 1a., de 29 d'abril de 2003 "se ha tomado en consideración la pauta o principio de la «prohibición de regreso» de acuerdo con el cual aun cuando el proceso causal que antecede al daño haya sido puesto en marcha –en alguna medida– por el demandado, si en él se ha interferido la conducta ya dolosa, ya gravemente imprudente de un tercero, no es posible hacer recaer sobre aquél la responsabilidad del resultado producido". En el cas, el Tribunal recorregué a aquest criteri per a exonerar de responsabilitat una companyia elèctrica per la mort per electrocució d'una persona que, en instal·lar una antena de radioafeccionat per sol·licitud d'una altra, tocà l'estesa elèctrica i rebé una descàrrega. En el cas, a l'activitat de l'empresa (col·locar els fils elèctrics a 5 metres respecte de la construcció) se sumà la conducta d'un tercer (que va demanar que li instal·lessin

l'antena), clarament negligent (l'antena a instal·lar tenia 8 metres de llargada). La sentència utilitza, també, altres criteris i institucions, com la culpa exclusiva de la víctima.

3.4. Increment del risc permès i riscos generals de la vida

El desenvolupament tecnològic i la vida quotidiana generen riscos que són lícits (anomenats *riscos permesos*) i que, de vegades, es materialitzen en danys. Amb la teoria de l'increment del risc i dels riscos generals de la vida es vol explicar quins d'aquells riscos generaran responsabilitat i quins altres han de ser suportats per la víctima.

L'increment del risc permès significa que, respecte d'una activitat lícita, la conducta de l'agent augmenta la probabilitat que el risc es materialitzi, motiu pel qual, si efectivament es produeix el dany, ha de ser-li imputat.

Els riscos generals de la vida, en canvi, comprenen una sèrie de supòsits en els quals el dany és la manifestació d'un risc amb el qual les persones estan acostumades a convidaure i que, per tant, és acceptat (com, per exemple, relliscar en una dutxa: vegeu, en aquest sentit, la STS, 1a., de 17 de desembre de 2007, amb citació jurisprudencial abundant). La materialització d'aquest risc, en ser socialment acceptat, no genera responsabilitat.

Així, constitueix un risc general de la vida la possibilitat de relliscar quan plou i no per això les persones deixen de sortir al carrer (vegeu, en aquest sentit, la STS, 1a., de 22 de febrer de 2007). En canvi, constitueix un increment del risc l'ús per part de l'Administració d'una pintura per als passos de vianants que és més lliscant, motiu pel qual els danys que es deriven d'aquelles caigudes han de ser imputats a l'Administració. Un altre exemple: constitueixen riscos fer ús de les piscines i per això els seus usuaris solen adoptar les conductes adients per a evitar-los (per exemple, respectant el temps necessari per a fer la digestió o utilitzant sabatilles per a evitar relliscades o infeccions). En canvi, constitueix un increment del risc que la piscina no disposi de socorristes durant el període que estan obertes o que aquests no tinguin la formació necessària.

Segons la STS, 2a., de 27 de setembre de 2004, "conforme a la [teoria del incremento del riesgo] es preciso que el resultado constituya la realización del riesgo generado por la acción y que la conducta del sujeto haya incrementado la probabilidad de producción del resultado comparándola con el peligro que es aceptable dentro del riesgo permitido".

En altres termes, perquè es tracti d'un risc general de la vida, l'esdeveniment ha de poder ser previst per la víctima en tant que no excedeixi dels estàndards mitjans (STS, 1a., de 22 de desembre de 2015, en què es condemna el titular d'un concessionari de cotxes per la caiguda mortal al riu que pateix un client en la zona exterior que el concessionari utilitzava per exposar i aparcar els vehicles).

3.5. Principi de confiança

Segons el principi de confiança, un dany no pot ser imputat a aquella persona que actua en la confiança que el comportament d'altres que l'han precedit ha estat diligent. Aquesta és una regla basada en una societat en què es procedeix a una divisió social del treball.

La infermera que facilita al pacient la medicació que ha prescrit el metge i que, segons demostra la ciència mèdica, no és la convenient; o el contractista que trenca els cables soterrats a una distància que no era l'exigida reglamentàriament. En el cas resolt per la STS, 1ª, de 18 de març de 2014, el principi de confiança serveix a l'audiència provincial per a considerar que el comprador que havia atorgat escriptura pública davant de notari sobre un habitatge, que havia estat objecte d'un manament d'embargament inscrit en

el Registre, tenia dret a ser indemnitzat pel notari amb el preu d'adquisició del bé: "Las partes que acuden a la notaría, especialmente el comprador, confían en que el notario les informará adecuadamente de las cargas que pesan sobre el inmueble objeto de la compraventa".

3.6. Consentiment de la víctima i assumpció del risc

El consentiment i l'assumpció del risc per part de la víctima són criteris pels quals, si és concretat el risc descrit i és conegut per ella, no s'ha d'imputar responsabilitat al causant del dany. Aquest supòsit és diferent de la culpa de la víctima (compartida amb la del causant o exclusiva) perquè mentre que en aquesta la conducta de la víctima és clarament negligent o contrària a les regles més bàsiques d'autoprotecció, en l'assumpció del risc la víctima el valora i decideix acceptar-lo.

La jurisprudència aplica el consentiment o assumpció de riscos en activitats de risc, ja es tracti de riscos inherents a la professió (STS, 3a., de 10 d'abril de 2012: ajudant tècnic sanitari es contagià amb l'hepatitis C com a conseqüència de punxar-se amb un catèter venós utilitzat mentre assistia un pacient; STS, 1a., de 18 de març de 2014: mort de bomber per les ferides sofertes en l'extinció d'un incendi), de riscos propis d'activitats esportives (STS, 1a., de 9 de març de 2006: jugador de golf morí com a conseqüència de rebre l'impacte d'una pilota llançada per un altre jugador), o de riscos inherents a determinades activitats com les festes amb toros o certes manifestacions. Aquest criteri també s'ha aplicat a casos en els quals la víctima decideix autoposar-se en una situació de perill (per exemple, quan algú entra en una finca aliena sense consentiment del seu propietari, com succeí en el cas resolt per la STS, 1a., de 2 d'abril de 2004: la víctima accedí a una fàbrica i patí una descàrrega elèctrica quan tocà un interruptor d'un transformador d'electricitat).

L'assumpció del risc presenta dos problemes bàsics:

- d'una banda, el relatiu a la informació que es dona a la víctima i, per tant, la concreció del risc que està acceptant;

La STS, 1a., de 25 de febrer de 2005, recorregué a l'assumpció de risc per exonerar de danys el demandat en un supòsit de danys soferts per l'actor durant la conducció d'un kart. Digué el Tribunal que "se trata de riesgo aceptado y asumido por el propio recurrente y no de un riesgo potencial acreditado con intensidad suficiente para producir efectivos accidentes".

No obstant l'anterior, cal distingir els casos d'activitats que presenten riscos que són acceptats i volguts per les parts, perquè normalment formen part de l'atractiu de l'activitat per als participants, d'aquells altres casos d'activitats que també presenten riscos inherents, però que no són volguts ni acceptats pels participants o usuaris, perquè normalment es podrien haver evitat amb l'adopció de mesures addicionals de protecció i, en alguns supòsits, poden donar lloc a l'aplicació de la teoria del risc. Així, per exemple, no és un cas d'assumpció de riscos l'accident que pateix un nen menor d'edat mentre assistia, en companyia dels seus pares, a un espectacle pirotècnic i un dels artificis va caure entre el públic i se li va clavar en un ull, fet que li va causar la pèrdua total de l'ull (la STS, 1ª, de 8 d'octubre de 1996, va confirmar les sentències d'instància que havien condemnat l'empresa pirotècnica, el seu propietari i el treballador encarregat d'efectuar els llançaments). Tampoc es tracta d'un cas d'assumpció de riscos ni de culpa exclusiva del demandant el del pare que portà el seu fill de 7 anys d'edat al polígon industrial on treballava i, mentre el pare feia la seva feina, el nen va patir un accident mortal quan s'enfilà a una porta corredissa elèctrica d'accés de vehicles mentre aquesta s'estava tancant i va ser aixafat (a la STS, 1ª, de 8 d'abril de 1996 va considerar que la mort del nen era imputable a la comunitat de propietaris del polígon que havia pres la decisió de canviar el sistema manual de la porta per un sistema elèctric insuficientment segur).

És discutible si el cas següent resolt per la STS, 1a, de 7 de març de 2018, és un cas d'assumpció del risc com estableix el Tribunal Suprem.

El 10 de maig de 2013, l'actora va acudir a l'estadi de La Romareda per veure el partit de primera divisió Saragossa-Atlètic de Bilbao. Durant l'escalfament previ al partit i estant l'actora asseguda al seu seient, situat darrere de la porteria, li va colpejar en un ull una pilota llançada des del terreny de joc. L'actora va demandar al Reial Saragossa, C.D. i a Generali Espanya, S.A. i va sol·licitar una indemnització de 30.891,18 euros pels danys soferts (no es detallen). Consta que el camp no disposava de les xarxes de protecció reglamentàries darrere de la porteria que tenen com a finalitat parar les pilotes i protegir els jugadors dels objectes llençats pel públic. L'actora bàsicament al·legava que les porteries no disposaven de les xarxes de protecció que reglamentàriament són exigibles i que ella era una simple espectadora del partit de futbol i no participava en el joc, situant-se darrere de la porteria sense que pogués preveure que la pilota arribés a la grada amb tal força i li causés tan importants lesions com les sofertes. Les dues primeres instàncies van desestimar la demanda i el TS ho va confirmar, argumentant —erròniament— que l'existència de la xarxa només tracta d'evitar els danys dels jugadors i que existia assumpció del risc per part de la víctima:

"La naturaleza del riesgo, las circunstancias personales, de lugar y tiempo concurrentes, y la diligencia socialmente adecuada en relación con el sector de la vida o del tráfico en que se produce el acontecimiento dañoso, serán elementos a tener en cuenta, como lo tuvo la sentencia (JUR 2015, 197219) recurrida al analizar las consecuencias que resultan por la falta de redes en los fondos de la portería, y es que, además de tratarse de una situación conocida por los espectadores, su colocación en el campo no se hace en interés de estos, puesto que dificultará la visión, sino atendiendo a potenciales criterios de orden público que prevalecen sobre el de los espectadores".

- d'una altra, la concurrència de negligència en el causant del dany.

Efectivament, la víctima assumeix un risc a partir de la consideració que l'activitat duta a terme serà diligent; dit d'una altra manera, entre les circumstàncies que tingué present la víctima en acceptar el risc no es trobava la negligència del causant del dany.

Així, per exemple, no és un cas d'assumpció de risc sinó de responsabilitat per culpa del demandat el resolt per la **SAP Barcelona, de 28 de maig de 2014**: l'actora havia contractat un vol tàndem en parapent amb monitor i, abans de l'enlairament, la vela del parapent va caure perquè el monitor no va advertir correctament que no havien aconseguit l'impuls necessari per a enlairar-se. L'actora demandà el monitor i la companyia asseguradora de la Federació Aèria Catalana. Mentre que el JPI desestimà la demanda, l'AP estimà el recurs d'apel·lació de l'actora i condemnà el monitor al pagament de 23.228,42 euros perquè: i) "no hay constancia de que [el monitor] contase con la cualificación suficiente para la dirección de vuelos biplaza de carácter recreativo (...) [E]l curso específico de capacitación para vuelos en parapente que dice haber seguido finalizó el 30 de diciembre de 2009, siendo así que el hecho lesivo enjuiciado había ocurrido cuatro meses antes" i ii) "el monitor demandado no adoptó las medidas de precaución adecuadas para prevenir un riesgo absolutamente previsible en los vuelos con usuarios noveles, cual es el de la falta de aptitud del usuario en la operación de impulso del aparato".

Resum

Aquest mòdul inicia l'estudi detallat dels elements que configuren la responsabilitat civil amb l'anàlisi de la relació de causalitat.

Per a fer-ho, en primer lloc cal acotar quines accions són jurídicament rellevants i quin paper tenen els elements de la voluntarietat i de l'antijuridicitat en una acció. D'una altra banda, s'ha vist com també pot néixer l'obligació de respondre d'una omissió.

Identificada l'acció, correspon a continuació posar-la en relació amb el dany, cosa que s'aconsegueix mitjançant la relació de causalitat. Donat que la relació de causalitat es determina per lleis naturals i això provoca que sigui poc útil i insegura per atribuir el dany a una persona, s'acut als criteris d'imputació objectiva per a corregir aquells defectes. Aquests criteris, d'origen doctrinal, són actualment cada vegada més utilitzats per la jurisprudència.

Així mateix, també han estat objecte d'atenció alguns dels problemes més actuals que presenta la causalitat. Concretament s'han presentat les solucions legals i jurisprudencials quan ens trobem amb supòsits de pluralitat de causes, d'incertesa sobre la causa o d'indeterminació de causants.

Finalment, s'han estudiat les causes d'exoneració de la responsabilitat civil previstes en el Codi penal (legítima defensa, estat de necessitat, compliment d'un deure i exercici d'un dret o càrrec), els supòsits d'interrupció del nexa causal (per la pròpia víctima, per un tercer o per força major) i els aspectes processals de la causalitat (on destaca la doctrina legal i jurisprudencial de la disponibilitat i facilitat probatòria).

Exercicis d'autoavaluació

1. La STS, 1a., de 25 d'octubre de 2001, resol un cas de lesions molt greus sofertes pels usuaris d'un ascensor que va caure des d'un quart pis. Consta acreditat que l'empresa de manteniment de l'ascensor coneixia l'avaria que l'afectava i que havia comunicat a la comunitat de propietaris aquest fet; tot i això, no va interrompre el servei de l'ascensor. La comunitat de propietaris tampoc no el va interrompre ni va prendre cap mesura per a evitar que fos utilitzat. L'empresa i la comunitat de propietaris van ser declarades responsables dels danys per infracció dels deures de seguretat que deriven del RD 2291/1985, de 8 de novembre, sobre aparells elevadors.

Quin és el tractament que ha de merèixer la relació de causalitat en el cas?

2. En els fets de la STS, 1a., de 12 de maig de 2004, un gos, propietat del demandat (Lázaro), entrà en una finca i comença a barallar-se amb un altre gos. En intentar separar els animals, el marit (Millán) de l'actora (Claudia) patí un atac de cor que li provocà la mort. El Tribunal Suprem confirmà la Sentència de l'Audiència Provincial per la qual condemnà d'acord amb l'art. 1902 CC el propietari del gos a pagar a la vídua uns 4,6 milions de pessetes. Sobre la relació de causalitat entre la mort i la intervenció del gos es pot llegir a la sentència:

"[D]e una manera incuestionable y a través de una hermeneusis lógica y racional en la sentencia recurrida se llega a la conclusión basada en un informe pericial del médico forense que afirma que el «desenlace –muerte– era de prever debido a estas placas ateromatosas obstructivas en las coronarias», que indican un enlace causal, preciso y directo entre la entrada violenta del perro y la muerte de Elvira [sic; *rectius*: Millán]".

Valora el pronunciament del Tribunal Suprem sobre la concurrència del requisit de la causalitat en el cas.

3. Un dels casos de referència del *common law* en matèria de causalitat és l'assumpte *Kingston contra Chicago & N. W. Ry.* (191 Wis. 610, 211 N. W.): la casa de l'actor va ser destruïda per l'acció més o menys simultània de dos focs. Un d'ells va ser originat per les espurnes llançades per la locomotora del demandat; la causa que va originar l'altre era desconeguda. Quin hauria de ser el sentit de la sentència d'acord amb els criteris de causalitat utilitzats per la jurisprudència espanyola?

4. Una senyora va patir lesions oculars en topar el cotxe que conduïa el seu marit contra un arbre que havia caigut per unes pluges torrencials. En concórrer aquelles lesions amb la pèrdua de la visió del 90% que patia amb anterioritat, causada pel consum d'un medicament prescrit pel seu metge, quedà cega. Si no hagués tingut l'accident, la víctima hauria pogut conservar el 10% de la visió mitjançant una operació. És un fet provat que el fabricant del medicament coneixia l'efecte secundari sobre la visió temps abans de fer-ho públic. Segons un informe mèdic, també va quedar provat que si la pacient hagués deixat de consumir el medicament quan el fabricant va conèixer per primera vegada l'efecte secundari, la seva capacitat visual no s'hauria vist afectada. Quina pretensió té la víctima i per quins danys?

5. La STS, 3a., de 28 de setembre de 2002, resolgué la responsabilitat de l'Administració pública en un cas en què un nen de quatre anys va ser atropellat a la platja per un ciclomotor, fet que li va provocar greus lesions determinants de la seva incapacitat absoluta i irreversible. En el moment de producció dels fets, no hi havia un servei específic de vigilància en aquella platja, sinó un dispositiu de la policia local que cobria una zona molt àmplia. El cas va donar lloc a la responsabilitat criminal del conductor i a la responsabilitat civil derivada del delictes. Analitzeu la possible responsabilitat de l'Administració en el cas a partir de l'aplicació dels criteris d'imputació objectiva.

6. Què distingeix els criteris d'imputació objectiva de les causes d'exoneració de la responsabilitat com a categories jurídiques?

7. Una pacient demandà al metge que la va atendre pel dany moral derivat de la pèrdua del seu fill durant l'embaràs com a conseqüència de la pràctica d'una amniocentesi. Un dels riscos, coneguts i tolerats d'aquesta prova de diagnòsi i tractament és la mort del fetus; risc sobre el qual es va informar correctament a la pacient, qui va acceptar la pràctica de la prova. Sota quins arguments defensaries l'exoneració del demandat?

8. En el cas nord-americà *Stahlecker v. Ford Motor Company* [266 Neb. 601, 667 N.W.2d 244 (2003)], una conductora d'un Ford Explorer equipat amb un model de pneumàtics Firestone va patir la punxada d'una de les rodes en un lloc aïllat i va ser agredida i assassinada per una tercera persona. Consta en el cas que el model de pneumàtic del vehicle de l'actora presentava més risc de punxada. Els pares de la víctima denuncien el criminal, però també el fabricant del

vehicle i el fabricant del pneumàtic. Quin criteri o criteris d'imputació objectiva utilitzaries per a negar o afirmar la responsabilitat civil dels fabricants per la mort de la víctima?

9. Identifica el problema de causalitat que presenten els supòsits següents i explica com els resoldríes en cada cas.

- Un conductor d'una motocicleta perd el control del seu vehicle quan aquest passa per sobre d'un forat situat al mig de la calçada, cau de la motocicleta i es lesiona greument en una cama. Una ambulància del SEM trasllada la víctima a l'hospital i l'ambulància pateix un accident per excés de velocitat. Com a conseqüència del segon accident, la ferida a la cama s'acaba agreujant, requereix dues intervencions quirúrgiques i resulta en una seqüela de coïxesa que molt probablement no hagués tingut lloc en absència del segon accident.
- Considera, ara, la variació següent del mateix cas: l'accident de l'ambulància causa la mort de la víctima.
- Suposa que, durant l'assistència sanitària, el professional responsable no diagnostica a temps que la ferida està infectada; en conseqüència, es gangrena la ferida i l'única solució per salvar la vida del pacient és amputar-li la cama.

10. Analitza la relació de causalitat en el supòsit següent: a causa d'una situació d'assetjament laboral, un empleat va iniciar un quadre d'ansietat i depressió. Tot i que la persona va rebre assistència mèdica i estava sota control mèdic, no va aconseguir superar el problema de salut i va haver d'ingressar en un hospital psiquiàtric per un intent de suïcidi. El pacient va rebre l'alta mèdica una setmana després però, al cap de poques hores de rebre l'alta, es va treure la vida. Un pèrit mèdic fonamenta de manera suficient que l'alta va ser prematura.

Solucionari

1. La relació de causalitat en el cas es planteja entre les actuacions dels dos demandats i la producció del dany i la peculiaritat de la seva anàlisi resideix en el fet que aquestes actuacions consisteixen en una omisió. Atès que no és adequat parlar de causalitat en l'omisió, des del moment en què de les conductes que consisteixen a no fer alguna cosa no se'n deriven conseqüències des d'un punt de vista físic, la doctrina i la jurisprudència traslladen la qüestió de la causalitat al terreny de la imputació objectiva o de la causalitat jurídica. En aquest sentit, el judici sobre si una determinada omisió és causa del dany passa per preguntar-se si aquesta consisteix en la infracció de deures de diligència que pretenen l'evitació del resultat danyós. La prova de la causalitat en l'omisió es tradueix, doncs, en una prova hipotètica de la relació causal entre l'acció delgada i l'evitació del dany.

En el cas, l'incompliment per part dels dos demandats dels deures d'adoptar determinades mesures de seguretat en relació amb l'avaria de l'ascensor és considerada pel Tribunal com a causa de la producció de l'accident. Segons el tractament acabat d'explicar, el compliment per part dels dos demandats d'aquest deure hauria evitat el dany, fet pel qual aquest els és imputable objectivament.

Noteu com el judici d'imputació objectiva en l'omisió inclou el judici sobre la imputació subjectiva del dany. En aquest sentit, quan la conducta del demandant consisteix en una omisió, els termes causalitat, imputació objectiva i negligència formen part del mateix discurs.

Un grup de casos força il·lustratiu de l'aplicació d'aquest tractament de la causalitat són els de la responsabilitat per fet aliè (vegeu el mòdul "La responsabilitat per fet aliè"), en què el judici de causalitat respecte a la relació entre la conducta del responsable i el dany és un d'hipotètic, que es pregunta si el dany s'hauria evitat en cas que el cridat com a responsable pel fet d'altri hagués actuat diligentment.

2. Més enllà del fet que el resultat al qual arriba la sentència pot ser considerat jurídicament correcte, el pronunciament del Tribunal Suprem sobre la relació de causalitat entre l'entrada violenta del gos i el resultat de mort és criticable tècnicament, perquè la imputació dels danys al propietari del gos no es pot fer a partir de la relació de causalitat, atès que l'única causa de la mort va ser la parada cardíaca i així ho prova el contingut de l'informe forense. Una altra cosa és que el dany sigui objectivament imputable al propietari del gos perquè el Tribunal consideri que la conducta del gos va incrementar el risc d'infart de la víctima (criteri de l'increment del risc) o el va provocar (criteri de la provocació). En aquest cas, el criteri d'imputació objectiva serveix per a fer responsable d'un dany a algú, l'actuació del qual (en aquest cas, la del seu animal –art. 1905 CC–) no va ser la causa més pròxima del dany.

3. Aquest és un cas de causalitat concurrent, atès que diversos fets coincideixen temporalment en la producció d'un dany, i cadascun d'aquests té prou capacitat, de manera individual, per a produir la totalitat del dany. Donat aquest supòsit de fet, la doctrina de la causalitat concurrent preveu com a conseqüència jurídica que qualsevol dels causants és solidàriament responsable de la totalitat del dany causat. La intervenció del foc d'origen desconegut no interromp la relació de causalitat entre el foc originat pel demandat i el dany, ja que havia quedat acreditat que aquest últim per si sol hauria conduït al mateix resultat danyós. La regla general segons la qual una determinada conducta no és considerada causa del dany quan la seva absència no representa la desaparició del dany no s'aplica, doncs, quan dues causes concorren en la producció d'un dany a un tercer i cadascuna d'aquestes és susceptible de produir-lo de manera independent.

4. Com en el cas anterior, aquí també concorren dues causes en la producció del dany, però amb una diferència molt important: en aquest supòsit, el dany final (la ceguesa) és el resultat de la suma de les dues causes, que de manera independent, no l'haurien produït. Es tracta, doncs, d'un supòsit de causalitat successiva que comporta la solidaritat entre els causants només quan no és possible delimitar la contribució de cadascuna de les causes a la producció del dany. En aquest cas, els responsables respondrien només per la part del dany que efectivament han causat, és a dir, de manera parcial. Els fets del cas permeten distingir la part de dany atribuïble al consum del medicament (90% de pèrdua de visió) i la que és atribuïble a l'accident (el 10% de visió restant). En aquest sentit, la víctima tindria una pretensió de danys contra l'empresa fabricant del medicament pels danys imputables a la seva conducta (90% dels danys).

5. Un dels requisits per a què l'Administració pública fos declarada responsable en el cas és la prova per part del demandant de la relació de causalitat entre el funcionament del servei públic –de vigilància de la platja on va succeir l'accident– i el dany. Dels fets del cas i del pronunciament del Juge penal es pot deduir que la causa més pròxima o immediata de l'accident va ser l'atropellament del menor pel ciclomotor. En aquest sentit, la qüestió

principal que es planteja és com afecta la intervenció del tercer en la responsabilitat civil de l'Administració pública. Dos criteris jurídics estan relacionats amb aquesta qüestió:

- Interrupció del nexa causal. La contribució de l'actuació del conductor del ciclomotor en la producció del dany té prou entitat i rellevància per a trencar el nexa de causalitat entre el funcionament del servei públic de vigilància i el dany sofert pel menor.
- Prohibició de retorn. La intervenció d'un tercer de manera greument negligent o dolosa en la producció del dany serveix també per a negar la imputació objectiva del dany respecte a l'actuació de l'Administració pública.

Ambdós criteris permetrien negar el vincle de causalitat o la imputació objectiva respectivament, fets que exonerarien l'Administració demandada de tota responsabilitat.

No obstant això, cal tenir en compte dues excepcions a l'exoneració de l'Administració en el cas: la primera consistiria en la prova que la intervenció del tercer hauria estat afavorida per l'actuació de l'Administració; i, la segona, similar a l'anterior, consistiria en la prova que l'Administració hauria incrementat el risc de dany amb la seva actuació. Cap de les dues no sembla aplicable al cas, ja que encara que es podria defensar que la conducta del tercer es va veure afavorida per l'absència de vigilants a la platja, també és cert que del cas no es dedueix que hi hagués motius per a exigir de l'Administració unes mesures especials de vigilància en aquella platja.

6. En primer lloc, els criteris d'imputació objectiva són un dels requisits per a poder afirmar la responsabilitat civil, mentre que les causes d'exoneració actuen un cop afirmats els requisits de la responsabilitat, precisament, per a negar-la depenent de les especials circumstàncies que concorren i que justifiquen la conducta danyosa (per això també reben el nom de causes de justificació). En segon lloc, les causes d'exoneració han de estar establertes per llei, a diferència de l'origen dels criteris d'imputació objectiva, que és jurisprudencial. L'aplicació dels diferents criteris d'imputació serveix tant per a afirmar com per a excloure la responsabilitat; confronteu, en aquest sentit, el criteri de la provocació o el de l'increment del risc amb el de la prohibició de retorn o el de l'àmbit de protecció de la norma, respectivament. En contra, l'aplicació de les causes d'exoneració només condueix a un resultat, com el seu propi nom indica.

7. Concorren en el cas acció (pràctica de la prova mèdica), dany (pèrdua del fill) i relació de causalitat entre ambdós extrems. A partir d'aquest esquema es poden aportar dos arguments d'exoneració de la responsabilitat del demandat, que són, a la fi, les dues cares d'una mateixa moneda: en primer lloc, la falta de negligència del metge i per tant d'un dels requisits constitutius de la responsabilitat que exigeix l'art. 1902 CC. En efecte, al metge li és exigible que informi al pacient dels riscos que presenta la prova mèdica per tal que aquest decideixi lliurement acceptar o refusar el tractament, però no li és exigible que elimini aquests riscos. Mancaria, doncs, el requisit de la imputació subjectiva per a poder atribuir responsabilitat al metge. L'altre argument està lligat a la conducta del pacient, el qual, després d'haver decidit, d'una manera informada i lliure, sotmetre's a la prova mèdica, no pot imputar els danys al metge que li va advertir correctament dels riscos. Mancaria, en aquest cas, el requisit de la imputació objectiva del dany al metge, doncs el pacient ha assumit el risc del tractament mitjançant el consentiment informat.

Metge i pacient estan limitats per l'estat de la ciència, de manera que si el tractament utilitzat i acceptat en la pràctica mèdica per a prevenir un dany és un que comporta determinats riscos, la única cosa que pot exigir el pacient és l'obtenció d'una informació completa sobre aquests abans de decidir sotmetre's al tractament.

En conclusió, l'acte mèdic és causa del dany, però aquest últim no li és imputable ni objectivament ni subjectivament al metge.

Vegeu el cas similar resolt per la STS, 3a., de 20 d'abril de 2005.

8. La punxada de la roda és causa del dany des d'un punt de vista purament material o físic, perquè, en aplicació de la teoria de la *conditio sine qua non*, el resultat no hauria tingut lloc sense aquella circumstància. Ara bé, és discutible que el resultat de mort hagi de ser imputat jurídicament als fabricants, malgrat que pugui existir efectivament un defecte en el producte o una infracció del deure d'informació al públic sobre els riscos d'aquest model de pneumàtic. És qüestionable que el resultat final sigui una conseqüència natural, normal i probable del major risc de punxada de les rodes, és a dir, és qüestionable que la conducta dels fabricants sigui una causa adequada dels danys. La intervenció del criminal en el cas és tan important per a la causació del dany que permet trencar tot vincle jurídicament rellevant entre la negligència dels fabricants i la mort, de tal manera que també el criteri de la prohibició de regrés podria ser aplicat al cas. En efecte, qui tenia el ple control de la situació era el criminal, la seva conducta no podia ser anticipada o prevista pels fabricants del vehicle, aquests subjectes no tenen, en definitiva, un deure de protecció dels usuaris dels vehicles envers potencials

actes criminals de terceres persones, ni tampoc tenen capacitat de control sobre la conducta d'aquests criminals o sobre els llocs en els quals cometen els seus crims.

9. El primer és un cas de causalitat successiva en què el dany final, la coixesa, és el resultat de la suma de totes dues causes: l'existència del forat al carrer, imputable a l'Administració titular de la via pública, i el segon accident per excés de velocitat del conductor de l'ambulància. Cadascuna d'elles per si sola no és idònia per causar la seqüela final i, en absència del segon accident, sabem que s'havia produït un dany però, en tot cas, no es tractava del mateix dany que finalment s'acaba produïnt. Com que pot ser complicat determinar quina part del dany és atribuïble a cadascuna de les causes, sobretot si es tracta de danys físics indivisibles, la solució general en dret de danys és aplicar la regla de la solidaritat impròpia dels dos responsables.

Si assumim que es produeix la mort de la víctima com a conseqüència de l'accident, no serà possible imputar aquest dany a totes dues causes, perquè el resultat de mort no està vinculat al primer accident i al resultat que se'n deriva (la ferida en una cama), sinó exclusivament al segon accident. A diferència del cas anterior, en aquest cas la ferida no contribueix en res al resultat de mort. La solució s'ha de trobar en la imputació objectiva: la causa adequada del dany final és únicament el segon accident o, en altres termes, el criteri d'imputació objectiva de prohibició de regrés impediria atribuir el resultat de mort al primer accident.

Amb relació a la tercera variant del cas, cal dir que, des del punt de vista de la causalitat física, és evident que el primer accident és causa de l'amputació de la cama però, des del punt de vista de la causalitat jurídica, el dany és imputable exclusivament a la negligència mèdica. No hi hauria en el cas un supòsit de concurrència de causes ni de causalitat successiva que s'hagués de resoldre per la via de la solidaritat, sinó que caldria aplicar el criteri d'imputació objectiva de la causalitat adequada per a concloure que la negligència mèdica ha estat la causa eficient i pròxima del dany, sense que la condició prèvia de la víctima tingui cap rellevància jurídica.

10. L'assetjament laboral, d'una banda, i la negligència mèdica, de l'altra, contribueixen de manera simultània a la producció del dany, tot i que cadascuna de les causes comencen a produir-se en moments diferents. Sembla que ambdues són necessàries per a explicar el dany final, sense que la segona causa tingui prou entitat per produir el resultat final per si sola. La solució també és la solidaritat impròpia per la dificultat d'identificar quina és la contribució de cada causa al dany final.

Abreviatures

CC Codi civil.

CP Codi penal.

LEC Llei 1/2000, de 7 de gener, d'enjudiciament civil.

LOE Llei 38/1999, de 5 de novembre, d'ordenació de l'edificació.

TR LGDCU Reial decret legislatiu 1/2007, de 16 de novembre, pel qual s'aprova el Text refós de la llei general per a la defensa dels consumidors i usuaris i altres lleis complementàries.

TR LRCSCVM Reial decret legislatiu 8/2004, de 29 d'octubre, pel qual s'aprova el Text refós de la llei sobre responsabilitat civil i assegurança en la circulació de vehicles a motor.

Glossari

antijuridicitat *f* Característica discutida de la responsabilitat civil, originària del dret penal, segons la qual només generen responsabilitat els actes contraris a l'ordenament jurídic. La concepció objectiva de l'antijuridicitat se centra en la injustícia del resultat danyós, per raó del bé jurídic protegit que s'ha vist afectat. La concepció subjectiva aplica el caràcter injust a la conducta culpable o dolosa del causant del dany. Totes dues concepcions han estat refusades majoritàriament per la doctrina.

causalitat alternativa *f* Supòsit d'indeterminació del causant del dany derivada de la impossibilitat de conèixer d'entre els diferents causants del dany possibles i identificats aquell que l'ha causat.

causalitat col·lectiva *f* Supòsit d'indeterminació del causant del dany derivada de la impossibilitat d'identificar el causant concret excepte per la seva pertinença a un grup.

causalitat concurrent *f* Supòsit en què diversos fets han contribuït simultàniament a la producció del dany i cadascun d'ells és de manera independent capaç de causar la totalitat del dany. Cadascun dels causants respondrà solidàriament de la totalitat del dany. És un supòsit de pluralitat de causes.

causalitat genèrica i específica *f* La primera respon a la qüestió de si la conducta del demandat correspon al tipus d'activitat que és idònia o capaç, en abstracte, per causar el tipus de dany que ha patit el demandant, i la causalitat específica es refereix a la qüestió de si la conducta del demandat va causar, efectivament, el concret dany patit pel demandant.

causalitat probabilística *f* Teoria que permet la prova de la relació de causalitat entre un fet i un dany mitjançant l'ús d'indicis i de l'índex de probabilitat que aquell fet hagi causat el dany. Aquesta teoria dóna resposta al problema de la incertesa sobre la causa.

causalitat successiva *f* Supòsit en què el dany és el resultat de la suma de diverses causes que, considerades individualment, no són susceptibles de causar-lo. Els causants respectius seran responsables d'acord amb la seva contribució a la producció al dany, és a dir, de manera parcària. En cas que no es pugui determinar aquesta contribució, respondran de manera solidària. És un supòsit de pluralitat de causes.

causa d'exoneració *f* Circumstància que justifica el fet danyós exonerant el causant de la responsabilitat pels danys causats. El dret de danys ha importat del dret penal com a causes d'exoneració la legítima defensa, l'estat de necessitat i el compliment d'un deure o l'exercici legítim d'un dret.

imputació objectiva *f* Teoria normativa destinada a delimitar la relació de causalitat de fet i per la qual es decideix si un determinat resultat és imputable al seu causant i en quin abast. La teoria és generalment utilitzada per la doctrina i per la Sala Penal del Tribunal Suprem.

interrupció del nexa causal *f* Intervenció en la producció d'un dany de l'actuació d'un tercer, de la pròpia víctima, o d'un fet aliè i no controlable amb prou entitat per a afirmar que el tercer, la víctima o el fet aliè és la causa del dany. L'efecte d'aquesta afirmació significa negar qualsevol altre vincle causal.

relació de causalitat *f* Vincle entre una acció o una omissió i un resultat danyós determinat per les regles físiques o naturalístiques. És requisit per al naixement de la responsabilitat civil.

teoria de l'equivalència de les condicions *f* Teoria d'origen jurisprudencial per a determinar la relació de causalitat, segons la qual ha de ser considerada causa del dany qualsevol acció que estigui relacionada amb la producció del dany. Teoria refusada com a criteri vàlid per a la determinació de la relació causal, tant per la doctrina com per la jurisprudència, ja que condueix a afirmar un nombre quasi infinit de causes.

teoria de la causalitat adequada *f* Teoria d'origen jurisprudencial per a determinar la relació de causalitat, segons la qual només ha de ser considerada causa del dany aquella respecte a la qual el dany sigui una conseqüència natural, adequada i suficient. És la teoria utilitzada generalment per la jurisprudència.

teoria de la conditio sine qua non *f* Teoria d'origen jurisprudencial per a determinar la relació de causalitat, segons la qual ha de ser considerada causa del dany aquella acció o omissió sense la qual el dany no s'hauria produït.

Bibliografia

Arcos Vieira, María Luisa (2005, gener-abril). "Responsabilidad Civil: nexo causal e imputación objetiva en la Jurisprudencia (Con especial referencia a la responsabilidad por omisión)". *Cuadernos* (núm. 22). *Aranzadi Civil*.

Beladiez Rojo, Margarita (1997). *Responsabilidad e imputación de daños por el funcionamiento de los servicios públicos*. Madrid: Tecnos.

Busto Lago, José Manuel (1998). *La antijuridicidad del daño resarcible en la responsabilidad civil extracontractual*. Madrid: Tecnos.

García Amado, Juan Antonio (2013). "¿Es objetiva la imputación objetiva en Derecho de daños?" (<http://garciamado.blogspot.com.es/2013/03/es-objetiva-la-imputacion-objetiva-en.html> [data de consulta: 1 de gener de 2013]).

García-Ripoll Montijano, Martín (2008). *Imputación objetiva, causa próxima y alcance de los daños indemnizables*. Granada: Comares.

Pantaleón, Fernando (1990). "Causalidad e imputación objetiva: Criterios de imputación" (tom II). Madrid: Asociación de Profesores de Derecho civil, Centenario del Código Civil (1889-1989).

Pantaleón, Fernando (1991). "Comentario al art. 1902 CC". A: Cándido Paz-Ares; Luís Díez-Picazo; Rodrigo Bercovitz; Pablo Salvador (dirs.). *Comentario del Código civil*. Madrid: Ministerio de Justicia, Secretaria General Técnica, Centro de Publicaciones.

Ruda González, Albert (2003). "La responsabilidad por cuota de mercado a juicio". *InDret* (núm. 3). <http://www.indret.com>

Salvador Coderch, Pablo (2006). "Causalidad y responsabilidad". *InDret* (núm. 1, 3a. ed.). <http://www.indret.com>